

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 17 MEI 1961 - No. 2286

Alle assurantien

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

HERSTELBANK

Bij de Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel N.V. bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van

JONGE ECONOMEN

op haar afdelingen Financieringen en Research.

Ook degenen die binnenkort hun doctoraal examen hopen af te leggen c.q. baccalaurei kunnen solliciteren.

Schriftelijke sollicitaties te richten tot de afdeling Secretariaat, Willem Frederiklaan 5, 's-Gravenhage.

N.V. Slavenburg's Bank

MET INGANG VAN 15 MEI 1961 OOK
GEVESTIGD TE

EINDHOVEN

DOMMELSTRAAT 6 - TELEF. (04900) 6 32 33 - 6 32 34

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sledoord-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010 of 01800) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010
of 01800) 6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Markante kenmerken van de verkeerssector

„De dienstenexport in het algemeen en die door de verkeerssector in het bijzonder vormt alzo een onmisbare pijler voor de ontwikkeling van de nationale economie, waarvan de betekenis in belangrijke mate uitgaat boven de existentie van die sector zonder meer als onderdeel van de nationale economie”.

Neen, dit is geen weergave van een chauvinistische declamatie tijdens een verkeerscongres, doch van een constatering in een studie door het C.B.S.¹⁾ Deze studie bestaat uit vier delen, waarvan er reeds drie verschenen zijn, nl. „De produktiestructuur van de verkeerssector in 1956”, „De verkeerssector en het buitenland” en „De produktiewaarde”. Het gehanteerde begrip „verkeerssector” omvat alle ondernemingen op het gebied van het personen- en goederenvervoer, met uitzondering echter van het eigen vervoer met vrachtauto, doch inclusief de P.T.T. als onderneming op het gebied van het berichtenverkeer.

De, welhaast als lyrisch te omschrijven, waardering in bovenstaand citaat berust op de strategische betekenis voor de betalingsbalanspositie. Eén beschouwing van de tien jaren in de periode 1948-1957 leert namelijk dat het voortdurend groeiende uitvoersaldo van de dienstensector een tegenwicht heeft gevormd t.o.v. het structurele tekort op de goederenbalans. Met resp. f. 9,4 mrd. en f. 4,6 mrd. hadden de uitvoeroverschotten in de verkeerssector en in de overige dienstenverlenende sectoren een evenwichtsherstellend effect tegenover het uitvoertekort van f. 17,5 mrd. in de goederensfeer.

Gezien de verwachte ontwikkeling in de goederensector meent het C.B.S. dat het gunstige saldo van de dienstensectoren in deze constellatie een noodzakelijk sluitstuk zal moeten blijven vormen. Het wil ons voorkomen dat deze visie een opmerkenswaardig licht werpt op de revaluatie van onze valuta, door welke manipulatie de verkeerssector in het uitvoeren van zijn strategische functie bepaald niet wordt versterkt.

Het exportintensief karakter van de verkeerssector blijkt uit de aanzienlijke mate waarmede het aandeel van deze sector in de nationale uitvoer van goederen en diensten (21 pCt.) de bijdrage in de nationale produktie (8 pCt.) overtreft²⁾. Van de negen bedrijfsklassen waarin de Nederlandse volkshuishouding in deze studie is verdeeld, heeft

het verkeer dan ook het hoogste uitvoerpercentage. Uit een oogpunt van de absolute omvang van de export wordt de tweede plaats met f. 3.082 mln. ingenomen na de bedrijfsklasse landbouw en overige industrie (f. 4.888 mln.).

Het domineren van de uitvoer in de afzetstructuur van deze sector blijkt uit de volgende percentages: uitvoer: 58; levering aan Nederlandse bedrijven: 30; consumptie gezinshuishoudingen: 9; consumptie Overheid: 2 en t.b.v. investeringen: 1. De rol van de zee- en luchtvaart komt tot uiting met het aandeel van 85 pCt. (1957) in de uitvoer van de verkeerssector als geheel.

Een andere markante eigenschap is het sterk veredelende karakter. Immers, terwijl ca. 25 pCt. van de totale produktiekosten door de invoer in beslag wordt genomen, gaat van het eindprodukt meer dan de helft naar het buitenland. Hieruit blijkt tevens dat de revaluatie in deze sector in een flinke „afkoeling” kan resulteren.

De kostenstructuur wordt gekarakteriseerd door kapitaalintensiteit, een hoge invoerquote en een betrekkelijk geringe afname van goederen en diensten van Nederlandse bedrijven. Deze aankoop belooft 21 pCt. van de totale kosten, terwijl het gemiddelde percentage hiervan bij de negen bedrijfsklassen 38 bedraagt. Gerelateerd aan de primaire kosten (de kosten exclusief de afname van Nederlandse bedrijven) levert een vergelijking met de gemiddelde percentages van de negen bedrijfsklassen (tussen haakjes vermeld) het volgende beeld: afschrijvingen 15 (7); invoerquote 32 (29); lonen en sociale lasten 33 (29); overige inkomens 18 (27) en indirecte belastingsubsidies 2 (8). De lage rentabiliteit wordt weerspiegeld door de post „overige inkomens” (waaronder de winsten), hetgeen nauw samenhangt met het grote aandeel der afschrijvingen en de hieruit voortvloeiende speciale problemen voor de prijsvorming.

Minder gunstige ontwikkelingen zijn de sterke procentuele teruggang van het aandeel van de Nederlandse vervoerders in de nationale invoer uit niet aangrenzende landen (een daling van 42 pCt. in 1948 tot 19 pCt. in 1959) en de terugslag op de zeevrachtenmarkt sinds 1957. De vrachtenontvangsten (excl. kust- en tankvaart) daalden namelijk van f. 2.004 mln. in 1957 tot f. 1.590 mln. (1958) en f. 1.569 mln. (1959).

In dit bestek kan van de besproken gepubliceerde drie delen van de studie slechts een beknopte weergave worden gegeven. De lezing van deze C.B.S.-publicaties, waarin o.a. door de gecumuleerde beschouwingwijze de verwevenheid van het verkeer met de andere bedrijfsklassen wordt blootgelegd, wordt derhalve aanbevolen aan degenen, die zich een nauwkeurig beeld van de verkeerssector willen vormen.

INHOUD

	Blz.	Blz.
Markante kenmerken van de verkeerssector	515	
Analyse van baten van het toerisme, door Drs. M. C. Verburg	516	
Het economisch onderwijs in Oost en West, door Drs. W. Langeveld	520	
Nieuwe belastingvoorstellen in Engeland, door Dr. J. H. Christiaanse	523	
Bedrijfseconomische notities:		
Over de equivalentie van machines en voorraden, door J. G. Nolst Trenité	526	
Ingezonden stuk:		
De inkomensverdeling in een aantal bedrijfstakken 1948-1957, door Drs. B. Broere met een naschrift van J. Müller		527
Boekbespreking:		
W. H. Newman: Bewuste bedrijfsvoering. De processen van bedrijfsleiding, bespr. door Drs. P. van Zuuren		528
Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman		529

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

In opdracht van de Kamer van Koophandel voor de Zeeuwse eilanden heeft het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland een rapport samengesteld met als titel: „Het toerisme in Zeeland en zijn economische betekenis; 1958 tot en met 1960”. Hierin komt een baten-analyse voor, waaraan de schrijver in dit artikel nadere beschouwingen wijdt. Het rendement van investeringen in de recreatiesector is nog altijd sterk onderschat. Dit geldt zowel voor afzonderlijke recreatieprojecten als voor recreatie-onderdelen van „multiple purpose”-projecten als het deltaplan. Bovendien is een inzicht nodig omdat kleine gemeenten niet voldoende draagkracht hebben om plannen uit te voeren en dus bijstand van het Rijk behoeven. Overheidsinvesteringen in de recreatie-objecten in Zeeland ten bedrage van f. 50 mln. zouden verantwoord zijn. De regionale economie dient haar onderzoek te verfijnen. Het rapport bevat daartoe de nodige voorstellen.

Analyse van baten van het toerisme

Markt- en rekenprijzen.

De waarde van stukken grond die ten algemene nutte worden gebruikt is moeilijk te benaderen. Zij hebben geen marktprijs, zoals die minder of meer gereguleerd, voor particuliere percelen gelden. In de recreatiesector geldt dit voor stranden, bossen, wateren, parken, wegen, paden en de algemene voorzieningen die hen voor gebruik geschikt maken, zoals duinovergangen, aanlegsteigers en openbare nutsvoorzieningen. De noodzaak van een fictieve waardebeoordeling van dergelijke gronden en hun aankleding ontstaat, waar hun gebruik zich niet leent tot toerekening aan individuen. Per definitie zijn hiervan uitgezonderd die algemene voorzieningen die wel aan bepaalde gebruikers zijn toe te rekenen, zoals rioleringen, openbare nutsvoorzieningen of ontsluitingen van bungalowparken of kampeertreinen. In dit geval worden de kosten geïncorporeerd in de te verhuren of te verkopen percelen en op deze wijze wordt het stelsel van volledige mededinging in tact gelaten. Collectieve recreatievoorzieningen die groepswensen bevredigen en zulke die een nevengevolg zijn van omvangrijke openbare werken — zoals het deltaplan — en waarvan de produktie complementair is aan andere gevolgen, zijn niet onderhevig aan het marktmechanisme.

Ter verkrijging van een inzicht in de rentabiliteit van collectieve programma's is het nodig zich te verdiepen in de baten die zij nochtans opleveren. Wanneer dit niet gebeurt ontstaat het gevaar van over- of onderinvesteringen. In de recreatiesector bijv. wordt het nut van algemene investeringen sterk onderschat. Door het zoeken naar investeringscriteria wordt hieraan tegemoet gekomen; op fictieve wijze wordt het marktmechanisme nagebootst en het allocatieprobleem gesteld. Ons doel dient dus tweeledig te zijn:

1. het vaststellen van rekenprijzen voor specifiek algemene recreatievoorzieningen;
2. het meten van onderdelen van multi-pele ontwikkelingsprojecten teneinde aan die onderdelen de hun toekomende plaats te geven.

Investeringscriteria.

Het werken met rekenprijzen heeft uiteraard iets wille-

keurigs. Dit geldt evenwel ook voor andere sectoren. In een veelomvattend rivierbekkenproject als het deltaplan bijv. zijn ook de veiligheidswaarde, de betekenis van de verkeersverbeteringen en die van een zoetwaterbekken of landwinst alleen globaal te benaderen. Zo hangt de veiligheidswaarde af van de veronderstellingen, die men maakt ten aanzien van de waarschijnlijkheid van een herhaling van een watersnood en van de oppervlakte en de aard van het toekomstig rampgebied. Toepassing van rekenprijzen binnen de recreatiesector zelf is nog minder bezwaarlijk, omdat analoge berekeningen worden opgesteld voor verschillende recreatiegebieden. Is dus de absolute waarde van onze calculaties ten opzichte van andere sectoren vrij globaal, de relatieve waarde binnen de eigen sector kan tamelijk nauwkeurig zijn. In het eerste geval kan (en zal) er aanleiding zijn om de investeringsfondsen ten behoeve van de recreatie te vergroten, in het tweede geval zal er sprake kunnen zijn van een verschuiving tussen verschillende recreatie-objecten. Waar de fondsen waaruit de financiering plaatsvindt zo zeer uiteenlopen — onze grootste gemeenten liggen in dit opzicht voor op vele provincies en talloze kleine gemeenten met grote mogelijkheden — is voor dit laatste vraagstuk aandacht wel vereist.

Ten overvloede zij gesteld dat het niet in onze bedoeling ligt te beweren dat alleen economische waarden uitsluitel over de richting van de investeringen moeten geven. Recreatieprojecten hebben ook een maatschappelijke betekenis; de aspecten van de volksgezondheid en van een evenwichtige regionale expansie zijn in het geding. De economie verschaft slechts een algemene noemer, waartegenover het beleid die andere — nog altijd tamelijk onbekende — factoren in de weegschaal zal leggen. Op deze wijze kan een minder rendabel project voorrang verkrijgen. Tot de niet-economische criteria behoort ook het overbezet raken van zekere recreatiegebieden, zodat zij hun functie niet goed meer vervullen. Het is ongetwijfeld om deze reden dat de rijksoverheid geen steun verschaft aan recreatie-objecten in niet-probleemgebieden.

Recreatiepost op „deltabalans”.

Een zeer globale benadering van recreatiewaarden treft men aan op de economische balans die de deltacommissie

voor het deltaplan heeft opgesteld. Een berekening van deze post is gemaakt door het lid van deze commissie Prof. Dr. J. Tinbergen (in „Het deltaplan, afdamming der zee-armen”, uitgave van de Ned. Mij. voor Nijverheid en Handel, 1954, blz. 37 en 38). Deze balans vormde een vrij ondergeschikt argument in het pleidooi pro en contra het deltaplan en kon dus zeer summier worden gehouden. Het ging immers om de vraag, of voor de veiligheid niet al te grote offers moesten worden gebracht, quod non!

Gesteld werd dat de Zeeuwse kust en het deltameer vooral door de verkeersverbeteringen sterk in recreatieve betekenis zullen toenemen. Het percentage van de vakantiegangers dat de Zeeuwse kust omstreeks 1954 aantrok (1,3 pCt.) werd geacht in 1973 tot 2 à 2,5 pCt. te zijn opgelopen. Wanneer dan Nederland 12,4 mln. inwoners telt en 75 pCt. daarvan vakantie neemt met een intensiteit van 1,2 vakanties per persoon en een gemiddelde lengte van 6 à 8 dagen zou Zeeland uit dezen hoofde aan $1\frac{3}{4}$ mln. overnachtingen komen. Het bezoek uit België — grote verwachtingen omtrent het Duitse bezoek dat in 1960 bijna $\frac{1}{2}$ mln. overnachtingen besloeg bestonden er toen nog niet — zou oplopen tot $\frac{1}{4}$ mln. De 2 mln. overnachtingen in 1973 (in 1960 waren het er al 1,7 mln., ongeacht de 1,2 mln. dagtoeristen; in totaal dus bijna 3 mln. overnachting-equivalenten) zouden f. $12\frac{1}{4}$ mln. per jaar opleveren, of wel een vermeerdering in twintig jaar van f. $5\frac{1}{2}$ mln. per jaar. De zeilsport werd geacht een koopkracht van f. 2 mln. te vertegenwoordigen. Daarbij werd gevoegd een bedrag voor Goeree-Overflakkee van f. $2\frac{1}{2}$ mln., waardoor de totale koopkracht van toeristen in het deltagebied zou komen op f. 10 mln., dat is een gekapitaliseerd bedrag van f. 250 mln. Ondanks de toeristische overbevolking op vele plaatsen elders werd hierop een aftrek voor verschuivingen toegepast, zodat een nettovoordeel in de recreatiesector van f. 100 mln. op de deltabalans zou resterend.

Recente berekeningen voor 1959 — mede door medewerking van de banken — hebben uitgewezen dat alleen in Zeeland f. 42 mln. door toeristen werd besteed, waarvan ongeveer f. 12 mln. door meerdaagse en f. 30 mln. door dagtoeristen (in sterke mate Belgische kooptoeeristen). In vijf tot zeven jaar wordt op een verdubbeling van het meerdaagse toerisme gerekend, omstreeks 1973 wellicht op een verviervoudiging, wat bij een stabiel kooptoeerisme en een verdubbeld dagtoerisme alleen voor Zeeland al ten minste een jaarlijkse koopkrachtinjectie in en na 1973 van f. 90 mln. oplevert. De zeilsport is hier nog niet bij gerekend, evenmin als de recreatie op Goeree-Overflakkee. Deze tendenties leveren onder toepassing van de verschuivingscoëfficiënt in totaal het tienvoudige op van de f. 100 mln. die op de balans voor het deltaplan paraisseert. Wij zijn dan nog vijf jaar verwijderd van de laatste afsluiting, die van de Oosterschelde. Het wat imaginaire tekort dat de deltabalans vertoont (ruwweg f. 500 mln. à f. 700 mln.) zou daarmee in een overschot van ten minste f. 300 mln. omslaan. Overigens is strikt genomen deze post vooral voor Zeeland niet aan het deltaplan toe te rekenen; zonder afsluiting tekent de ontwikkeling zich ook al af. De berekening geeft wel een inzicht in de mogelijkheden tot „valorisatie” van het deltameer. Met name in de Grevelingen is er na 1970 een snelle en geheel nieuwe ontwikkeling te wachten. De Oosterschelde komt pas tien jaar later aan de orde.

Nadere analyse van de baten in de Verenigde Staten.

In de Senaat van de Verenigde Staten bleek behoefte

te bestaan de recreatieve waarden bij de uitvoering van grote projecten te incorporeren. Het ontbreken van schattingen op dit punt, zo was het motief, heeft in de praktijk geleid tot het overbevolken van recreatieterrainen en zelfs tot het geheel verwerpen van projecten die ogenschijnlijk niet rendabel waren ¹⁾. De National Park Service heeft aan dergelijke calculaties een uitgesproken behoefte.

Een methode die niet bevredigt is de benadering op basis van de toeristische uitgaven („expenditure approach” ²⁾). Studie van enige voorbeelden levert representatieve toeristische uitgaven per hoofd en per dag op en deze zouden maatstaf moeten zijn voor de rentabiliteit van investeringen. Er zijn aan deze methode bezwaren verbonden. Vele toeristische uitgaven zijn als normale uitgaven te beschouwen, die met recreatie niet van doen hebben, zoals het nuttigen van voedsel. Deze uitgaven behoren niet onder het hoofd recreatie.

Een tweede verwerpelijke methode gaat voor de berekening van de baten van de recreatie uit van de kosten van installatie. Het Bureau of Reclamation en de National Park Service in de Verenigde Staten passen haar toe op „multiple purpose”-projecten. Deze cirkelredenering — en petitio principii — die werkt met een constante relatie tussen kosten en baten (bijv. in de verhouding 1 op 2) leidt tot rentabiliteit a priori van elk project en geeft geen basis voor een programma van prioriteiten.

Het consumentensurplus als basis.

H. Hotelling kwam op de gedachte rond een recreatieterrain onregelmatige kringen te trekken die de reiskosten per persoon in zones aangeven. De bezoekers van de verst verwijderde zone vormen voor de berekening de basislijn. Door vergelijking met deze reiskosten krijgen de dichterbij liggende zones een differentiële waarde. De zone-waarden worden vermenigvuldigd met het aantal potentiële gebruikers. Het evidente van deze methode blijkt wanneer de prijzen van recreatiegronden worden opgedreven door verkeersverbeteringen en stadsuitbreidingen in hun nabijheid, zoals recentelijk uit de grondspeculaties in Zeeland bleek. De verschillende zones verkrijgen dan een groter effect.

Trice en Wood ³⁾ zetten de gevonden waarden in een grafiek uit met op de x-as de reiskosten per bezoeker en op de y-as het aantal bezoekersdagen. De basislijn leggen zij op de 90ste percentiel, die bij enkele objecten een marktwaarde per bezoekersdag van ongeveer \$ 3 oplevert. Als gemiddelde wordt de mediaan-waarde genomen die ongeveer op \$ 1 neerkomt. Het verschil van \$ 2 — dat ongeveer een kwart van de eigenlijke toeristische uitgaven per dag bedraagt en dus niet als overdreven wordt beschouwd — wordt genomen als de gemiddelde recreatiewaarde per bezoekersdag of overnachting. Het is de aldus gevonden primaire waarde van een recreatie-object die gesteld moet worden tegenover de waarde van concurrerend land- en watergebruik in rivierbekkenprojecten.

Baten-analyse voor Nederland.

Wij passen een analyse van recreatieve baten toe op

¹⁾ United States Senate, *Evaluation of Recreational Benefits from Reservoirs*. Hearings before a Subcommittee of the Committee on Public Works, Washington D.C., 1957.

²⁾ Wij treffen haar aan bij R.F. Wallace, *An Evaluation of Wildlife Resources in the State of Washington*, Washington, 1956.

³⁾ A. H. Trice and S. E. Wood, *Measurement of Recreation Benefits*, Land Economics, augustus 1958, blz. 195-207.

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over ca. 200 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

W E S T E R S I N G E L 8 4, R O T T E R D A M

(adv.)

bestaande en nieuwe stranden en nieuwe zeilsportgebieden in Zeeland. In een probleemgebied is dit het meest urgent, omdat daar rijksmiddelen voor ter beschikking staan en de regionale expansie ermee is gediend. De kleinere gemeenschappen beschikken, in tegenstelling tot de grote steden, niet over voldoende draagkracht om de ontwikkeling ter hand te nemen.

De methode van Trice and Wood is in principe ook in Nederland toepasselijk. In verband met de geringe afstanden binnen ons land, waardoor het buitenlandse toerisme belangrijk is, moeten er correcties worden aangebracht. Wij nemen bovendien alleen het meerdaagse toerisme in beschouwing omdat hiervan nauwkeurige tellingen bekend zijn (de gastenstatistiek der Noordzeepadplaatsen) en voor deze sector grote investeringen nodig zijn.

De uitgaven van meerdaagse buitenlandse toeristen zijn voor onze nationale economie grotendeels netto-baten voor werkgelegenheid en uit financieel oogpunt. Aftrekposten worden gevormd door de importquote voor de gebruikte goederen en reiskosten; zij worden gesteld op 10 pCt. In negen Zeeuwse badplaatsen waar de gastenstatistiek wordt verzorgd (zij tellen 55 pCt. van het aantal overnachtingen in Zeeland) en wel op Schouwen-Duiveland en Walcheren, werden in 1959 van buitenlanders 104.000 overnachtingen op kampeerterreinen en 192.000 in andere logiesgelegenheden geteld. Hun uitgaven zijn per etmaal gesteld op resp. f. 5 en f. 10, zodat zij gezamenlijk f. 2½ mln. opbrengen. De variabele reiskosten per auto, bus, trein of scooter worden gesteld op twee cent per persoon per kilometer. De afstand vice versa wordt voor de Duitsers gemiddeld gesteld op 650 km, voor de overige buitenlanders, voornamelijk Belgen, op 250 km. Voor 20.200 Duitsers en 5.500 overige buitenlanders levert dit een totaal bedrag op van f. 0,3 mln. De bestedingen voor reis- en verblijfkosten van buitenlanders kunnen dus gesteld worden op f. 2,8 mln. Na de correctie van 10 pCt. voor de nodige import resteert dan een bedrag van f. 2½ mln., dat de netto en additionele baten aangeeft die uit hoofde van het meerdaagse toerisme van buitenlanders aan de negen getelde badplaatsen kan worden toegerekend.

Voor het meerdaagse toerisme van Nederlanders geldt een andere redenering. Op het eerste gezicht kunnen ook hun bestedingen voor de reis en het verblijf in rekening worden gebracht, eveneens onder aftrek van de import-

quote. Bij nader inzien blijken hierop nadere correcties noodzakelijk. De toerist zou wanneer hij was thuisgebleven eveneens in zijn levensonderhoud hebben moeten voorzien. Het hiervoor nodige bedrag wordt nu niet bij de plaatselijke middenstander maar in de toeristenplaats besteed. Dit geeft slechts aanleiding tot een verplaatsing van de bestedingen en daarmee van inkomens en werkgelegenheid. Bovendien behoort dit bedrag niet tot de offers die de toerist zich getroost om zich te recreëren. Wij stellen deze aftrekpost voor de betrokken bevolkingsgroep op f. 2 per persoon per etmaal. In dit opzicht worden onze berekeningen enigszins geminoreerd, aangezien de redenering kan worden gevolgd dat wanneer de Overheid geen nieuwe recreatiemogelijkheden schept, vele Nederlanders op den duur gedwongen zullen worden in het buitenland hun vakantie door te brengen. In dat geval gaat het volledige uit te geven bedrag voor ons land verloren. Gezien de hoge kosten van levensonderhoud in het buitenland zou dit bedrag nog hoger zijn. Daar staat tegenover dat dan de Overheid evenmin investeringen behoeft te doen. Voor 239.000 overnachtingen van kampeerders en 288.000 van degenen die verblijven in de overige logiesruimten en resp. tegen f. 3 en f. 8 per persoon per etmaal en 10 pCt. importquote levert de nettoverblijfrekening f. 2,8 mln. op.

Een tweede complicatie wordt gevormd door het verschil in reiskosten vanuit de verschillende delen van ons land naar Zeeland. De Rotterdammer staat hier voor minder uitgaven dan de Groninger. Het is verantwoord voor alle bezoekers de reiskosten in rekening te brengen die de verste groep bezoekers zich moet getroosten, mits deze groep nog significant is. Daar de afstanden in ons land klein zijn en steeds geringer betekenis krijgen nemen wij hiervoor de afstand van de stad Groningen als middelpunt van de gelijknamige provincie naar Middelburg (750 km v.v.) als normatief. Wij nemen aan dat voor toeristen de recreatiewaarde van hun vakantiereis juist opweegt tegen de reis- en verblijfkosten die Groningers moeten maken. Gezien het aantal Groningers dat in 1959 aan Zeeland een meerdaags bezoek bracht (360) mogen wij aannemen dat, zo Nederland uitgestrekter ware, er van grotere afstand geen significante groep naar Zeeland zou komen. Degenen nu die op kortere afstand van de Zeeuwse kust wonen, genieten bij een toeristisch verblijf alhier, dezelfde bevrediging als de verst verwijderden. Alleen behoeven

zij hiervoor slechts gedeeltelijk te betalen. Het voordelige verschil is een benadering van het zgn. consumentensurplus; het bestaat uit een psychisch inkomen. De totale psychische bevrediging die het meerdaagse bezoek van Nederlanders aan de negen badplaatsen (45.100) oplevert — een vage indicatie van het belang van de volksgezondheid bij de recreatie in deze provincie — kan op deze wijze worden berekend. Bij een variabele kilometerprijs van twee cent per persoon geeft dit een bedrag van f. 600.000 (met inachtneming van de importquote). Het excedent, boven de reële reiskosten is te beschouwen als een nadere indicatie van de relatieve waarde van de Zeeuwse recreatie-objecten. De grootte hiervan neemt toe naarmate door uitbreiding van het inwonertal in de omgeving en door de toenemende verkeersverbeteringen en motorisering deze recreatie-objecten meer in trek komen. In dit geval wordt de gravitatie, het potentieel van die objecten groter, een verschijnsel dat zich via de vraagfuncties ook in andere sectoren — bijv. bij bouwgrond — uit in een stijging van de marktwaarden. De grondspeculaties die de laatste jaren in Zeeland plaatsvinden zijn illustratief.

Een derde factor betreft de bestedingen in de middenstandssector. De reeds berekende uitgaven in deze sector hebben een echo-effect (lokale „multiplier”), die zij elders evenwel ook gehad zouden hebben. Als zodanig leveren zij geen extra recreatiebaton op. Daar staat tegenover dat in de meeste gevallen — en zeker in Zeeland — de bestedingen worden gedaan in een probleemgebied. Zij hebben daar een grotere marginale waarde. In de industriële sector kent de Regering om deze reden een zekere geldelijke waarde toe, die bij de aanleg van industrieterreinen op 50 pCt. (subsidie aan de te vestigen bedrijven) is gesteld. Het lijkt dan ook consequenter de uitwerking hiervan aan de kostzijde van de op te stellen balans op te nemen, in plaats van de baten ermee te verhogen.

De nationaal-economische waarde in 1959 van de Zeeuwse recreatie-objecten die meerdaags bezoek trokken kan als volgt worden samengevat:

1. netto-deviezeneffect	f. 2,5 mln.
2. netto-verblijfsrekening van Nederlanders	„ 2,8 mln.
3. reiskosten op basis van de marginale afstand (dus inclusief consumentensurplus) voor Nederlanders	„ 0,6 mln.
Totale netto-recreatiewaarde	f. 5,9 mln.

Dit kengetal kan worden toegepast op de te verwachten toeneming van het aantal overnachtingen. Gaan wij uit van dit voorzichtige veronderstelling van een verdubbeling van de aantal in de badplaatsen op *Walcheren* in tien jaar, dan betekent dit een jaarlijkse groei van 90.000, dat is 60 pCt. van de gemiddelde groei in de laatste drie jaar die in totaal 450.000 bedroeg. Aannemende dat het geografisch patroon van de herkomst der bezoekers ongeveer gelijk zal blijven dan zal er elk jaar een netto-toeneming van het recreatie-inkomen zijn van bijna f. 600.000. Dit geeft een rekenkundige reeks met f. 600.000 als eerste en f. 6,0 mln. als tiende term en een reden van f. 600.000 en vervolgens steeds f. 6,0 mln. Op basis van een percentage van 7 voor rente, afschrijving en onderhoud geeft dit een contante waarde van f. 65 mln. Investerings ten bedrage van f. 65 mln. zijn dus met het oog op de geschetste verwachtingen geoorloofd. Dit betekent over tien jaar uitgestrekt een jaarlijkse investering van telkens bijna f. 9 mln. In deze bedragen zijn ook de investeringen van particulieren besloten. Gesteld dat een overnachting gemiddeld f. 3,50 moet opbrengen (kamperen f. 1, hotel f. 6, overige vormen f. 4) dan is per overnachting een investering verantwoord van ongeveer f. 50 (f. 3,50 : 0,07). Voor 90.000

overnachtingen — het jaarlijks verwachte accres — is dit f. 4,5 mln.; voor tien jaar is dit f. 45 mln. met een contante waarde van f. 34 mln. Daar het totale bedrag op f. 65 mln. werd vastgesteld, blijft er voor de Overheid een te rechtvaardigen investering van f. 31 mln. contante waarde of telkens f. 4,1 mln. per jaar over. Het is in de kustbadplaatsen niet noodzakelijk zulke hoge bedragen als berekend werden door de Overheid te doen investeren. Zij geven veeleer de grote, vaak onderschatte waarden van de recreatie aan. Het rendement hiervan is van maatschappelijke aard; het draagt in belangrijke mate een psychisch karakter en vloeit aan de burgers toe. Uit dien hoofde is een geringe retributie redelijk. Voor elk dubbeltje logeerbelaasting per nacht belooft de contante waarde van het totaal in onze berekening ongeveer f. 1 mln.

Voor de andere recreatiegebieden zijn soortgelijke berekeningen mogelijk. Wanneer de kust van *Schouwen* in tien jaar haar bezoek (bijna 300.000 overnachtingen) verdriedubbeld zou zien is de contante waarde van het verantwoorde investeringsbedrag zowel voor de Overheid als de particulieren f. 22 mln. Voor de kust van *Zeeuwsch-Vlaanderen* geldt bij een verdubbeling van het aantal overnachtingen (thans 400.000) een bedrag van f. 15 mln.

Een berekening voor een toekomstig watersportcentrum als het *Veerse Meer* is eveneens mogelijk. Er wordt gerekend op twee boten per ha of in totaal 4.000 boten. Dit geeft voor een aantal overnachtingen van 100.000, bijv. te bereiken in tien jaar, een rendabele investering ter hoogte van ongeveer f. 10 mln. met een contante waarde van bijna f. 8 mln. De hiertoe nodige accommodaties zijn, anders dan bij de strandrecreatie, overwegend ten algemene nutte, zodat dit bedrag voornamelijk uit de overheidssector moet komen. Het hier besproken project verdient prioriteit om verschillende redenen. Het vergt een betrekkelijk gering bedrag. De gemeenten rond het *Veerse Meer* hebben een te gering inwonertal om een grootscheepse aanpak te verzorgen. De kustbadplaatsen kennen reeds een omvangrijk toeristenleven. Investerings van de hiervoor berekende omvang zijn hier niet nodig. Tenslotte voegt het *Veerse Meer* een geheel nieuw element toe aan het recreatieleven in Zeeland. De hierin besloten compensatie voor *Veere*, dat in april 1961 zijn visserij door de *Veerse dam* zag afgesloten en verdreven, verdient daarnaast nog vermelding.

Conclusie.

Een voorzichtigheidshalve in de komende tien jaar veronderstelde verdubbeling van het toerisme in Zeeland maakt investeringen door particulieren en Overheid ten bedrage van bijna f. 110 mln. (contante waarde) verantwoord, waarvan bijna de helft door de Overheid. In werkelijkheid zal met een veel kleiner bedrag kunnen worden volstaan. De genoemde bedragen bedoelen aan te geven dat het rendement van investeringen in de recreatiesector zeer hoog aangeslagen kan worden. Bovendien garanderen deze investeringen een ordelijke ontwikkeling in gebieden waar *nu nog* voldoende ruimte is. Deze bedragen zijn te vergelijken met de f. 90 mln. die Rotterdam voor de recreatie heeft uitgetrokken in een tienjarenplan. Ter verfijning van de berekeningen heeft het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland in zijn in opdracht van de Kamer van Koophandel voor de Zeeuwse eilanden gemaakte rapport over „Het toerisme in Zeeland en zijn economische betekenis; 1958 tot en met 1960”, een programma van regionaal onderzoek voor het toerisme opgesteld.

§ Middelburg.

Drs. M. C. VERBURG.

Schrijver betoogt dat, naar mate de strijd tussen de Westerse en de communistische landen zich meer toespitst op economisch en technisch terrein, het des te noodzakelijker is de jeugd inzicht te verschaffen in de verschillen tussen de structuur van hun maatschappij-organisaties. De leerlingen moeten kritisch leren denken, zowel over het communistisch als over het Westers produktiesysteem; zij moeten gaan begrijpen tot welke consequenties beide voeren. De betekenis van de arbeidsverdeling, de vrije goederenruil, de wet van vraag en aanbod en het prijsmechanisme als regulator van de produktie zijn zeer geschikte onderwerpen voor een vergelijking met de centraal gestuurde produktie in de Sowjet-Unie. De samenwerking in West-Europa kan goed worden vergeleken met die tussen de Sowjet-Unie en de satellieten, juist om de verschillen in politicus te accentueren. Hierbij doet zich ook de gelegenheid voor te wijzen op de noodzaak van het brengen van offers, op de gevaren van een autarkisch streven en op het nut van een vrij personen- en goederenverkeer. Naar schrijvers mening wordt aan deze zaken nog te weinig aandacht geschonken.

Het economisch onderwijs in Oost en West

De betekenis van het onderwijs wordt in onze tijd steeds groter. Niet alleen omdat de in onze maatschappij noodzakelijke vorming en ontwikkeling bij lange na niet meer door de meeste ouders gegeven kan worden, maar ook omdat de school steeds meer taken toe worden gedacht, die vroeger geheel buiten haar terrein lagen. Ook wordt de maatschappelijke behoefte voortdurend groter aan meer en beter geschoolden, die kennis van zaken paren aan de wil tot het dragen van verantwoordelijkheid, die initiatief ontplooiën en met inzicht en overleg hun werk doen. Men vraagt niet alleen naar kennis en vaardigheden, doch ook naar persoonlijkheden, die leiding kunnen geven, om kunnen gaan met mensen en gevoel hebben voor de algemene maatschappelijke problematiek. In feite draagt alle onderwijs, ook in de huidige vorm, bij tot de opvoeding van de persoonlijkheid. Het vak economie maakt daarop, naar wij aannemen, geen uitzondering. Hoe deze vorming — zoals die door het gehele onderwijs — precies geschiedt en met welke resultaten, is zonder een diepgaand onderzoek, dat jaren vergt, niet exact vast te stellen.

Het zou zeker de moeite lonen na te gaan, of wij, gemeten aan bepaalde doelstellingen bij de vorming en de kennisoverdracht, ook werkelijk bereiken wat wij willen. Wat dit betreft staat de onderwijsresearch echter nog in de kinderschoenen. Het lijkt ons niet twijfelachtig, dat er in onze tijd behoefte aan dit speurwerk is wat betreft het economisch onderwijs, omdat men zich in deze tijd sterker dan in voorgaande perioden richt op produktie en consumptie. Deze stimuleren elkaar wederzijds, waardoor de behoeften weer toenemen en die daarom in het gehele complex van waarden een te zwaar accent dreigen te krijgen.

Het is wellicht juist de taak van de docent in de staathuishoudkunde om op de consumptie te wijzen, niet als een op zichzelf staand doel, maar als voorwaarde tot het bereiken van andere, als men wil hogere, doeleinden. Zo zou hij misschien ook moeten aangeven, dat de produktie moet dienen, in plaats van overheersen. Net zo min als het technisch produktieproces de arbeidende mens aan zich ondergeschikt mag maken, mag het produceren „an sich” als alleen-zaligmakend doel voor de gemeenschap worden afgeschilderd. Produceren om het produceren is misschien een heerlijk tijdverdrijf voor de uitsluitend in

termen van statistieken denkende manager, het is alleen al om zijn barre eenzijdigheid onmenselijk. Mogelijk is het te veel gevegd om de econoom pur sang ook het economisch motief te laten relativeren; waarschijnlijk kan hij dat wel als het om de consumptie gaat en met name om de „conspicuous consumption” die in een „affluent society” tot de zin van het bestaan dreigt te worden verheven.

In de ideologie van het communisme wordt de produktie als centrale doelstelling voor het gehele maatschappelijk streven gesteld; zij wordt belichaamd in het vijf- of zeven-jarenplan waaraan alles en iedereen ondergeschikt wordt gemaakt. Dit vereenvoudigt de taak van de Sowjet-opvoeder aanmerkelijk. Immers, de produktie is een nationale zaak (weliswaar tenslotte toch weer als middel tot het in de verre toekomst te verwezenlijken doel van de zuiver communistische samenleving), die ook door de jongeren moet worden gediend. Dientengevolge kan hij de jeugd een perspectief geven voor de toekomst en haar plaats in de maatschappij vrij gemakkelijk aanwijzen, die nu het bestaan al zinvol kan maken. In onze cultuur is dat enigszins anders. Jonge mensen zijn wat de produktie aangaat niet nodig en het lijkt er soms op, of zij er vrij regelmatig aan worden herinnerd, dat dit voorlopig ook nog niet het geval zal zijn, vooral als zij voortgezet onderwijs genieten. De nadruk valt bij ons eerder op het plezier maken dan op het vervullen van een voor de gemeenschap nuttige functie. Met andere woorden, de consumptieve functie krijgt in het Westen dikwijls de voorkeur, althans wat de schoolgaande jeugd betreft.

Mede door de jeugd op het betrekkelijke van produktie en consumptie te wijzen — en de docent scheidt daarmee een gezond tegenwicht tegen overschatting der betekenis van het eigen vak — treedt hij vormend op. Men kan zich zelfs afvragen, of het onderwijs zich zou moeten richten op het „leren consumeren”; zeker zou daarvoor ook in de economieles plaats moeten zijn, bijv. wanneer men enige lessen besteedt aan het economisch handelen van de huisvrouw.

Hoewel dit alles van veel belang is, wordt naar onze mening daarmee toch niet de essentie van de vorming in het economisch onderwijs voor het huidig tijdsgewricht geraakt. Die kern staat wel in direct verband met de reeds

aangestipte tegenstelling in doeleinden en methoden van Oost en West. Naarmate de strijd tussen de Westerse en de communistische landen zich meer toespit op economisch en technisch terrein, lijkt het ons des te noodzakelijker om de jeugd een zo zuiver mogelijk inzicht te geven in het wezen en de structuur van onze maatschappij, niet in de vorm van verheerlijking, maar door eerlijke zakelijke voorlichting, met de mogelijkheid van kritiek daarop door de leerlingen. Als de Staatssecretaris van Algemene Zaken, Drs. W. K. N. Schmelzer, zegt dat de Nederlanders zich zo weinig bewust zijn van de vrije ondernemingswijze produktie ¹⁾, dan zouden wij willen opmerken, dat het economisch onderwijs in eerste instantie in aanmerking komt om in deze leemte te voorzien.

Het is onzes inziens uiterst belangrijk dat de jeugd weet hoe ons produktiesysteem functioneert en waarom dat zo is, welke voordelen ons dat geeft — maar ook welke nadelen — in vergelijking met de planeconomie van de communistische wereld. Dat men zich daartoe op de hoogte zal moeten stellen van het communistische produktiesysteem en de wijzigingen die daarin in de loop der jaren zijn aangebracht, ligt voor de hand. Er zijn voldoende wetenschappelijke bronnen. Het zou onjuist zijn, de prestaties van de communistische produktiewijze te kleineren, maar wel behoort men alle aandacht te schenken aan moeilijkheden, waarmee men in een planeconomie noodzakelijk wordt geconfronteerd, met name in de landbouw.

Het belangrijkste van alles lijkt ons echter, dat men aantoonst waarom een volkomen door de staat geleide produktie — een systeem dat de individuele vrijheid tot economisch handelen in de produktie dus bijna geheel beknot, en wat de consumptie aangaat aanmerkelijk beperkt — ook tot vrijheidsbeperking in het politieke en persoonlijke vlak moet leiden. Zo redenerend bereikt men het wezen van de totalitaire maatschappij, dat scherp contrasteert met de essentie van de democratische, waarin de vrije ondernemingswijze produktie bestaat. Dat ook in deze laatste allerlei, de persoonlijke vrijheid van handelen beperkende krachten werken, wie zal het ontkennen; en zij komen daarom juist ook voor behandeling in de les in aanmerking.

Een fraai aspect van een dergelijke behandelingswijze is, dat inzicht in de structuur van twee verschillende maatschappij-organisaties kan worden verschaft. Tevens wordt een stuk actualiteit besproken en krijgt de leerling meer gevoel voor een der belangrijkste strijdpunten in de koude oorlog. Hij leert inzien dat het gaat om ideologische en organisatorische vraagstukken waarvan de oplossing in de ene of de andere zin een grote, tot in zijn persoonlijk leven reikende, draagwijdte heeft.

Dat men daarbij ook komt op het probleem van de keuze tussen waarden van verschillend gehalte, bijv. tussen persoonlijke vrijheid en sociale verantwoordelijkheid, en dat de politieke keuze moeilijk en tenslotte subjectief is, mag ons er niet van weerhouden haar te bestuderen. Deze keuzen doen zich in onze maatschappij bij herhaling voor, met name bijv. bij de invoering van iedere sociale wet, in de conjunctuurbeheersing, bij alle verdelingsvraagstukken, in het loon- en prijsbeleid enz.

Getracht moet worden belangstelling voor en inzicht in ons economisch systeem te kweken, voor de geslotenheid daarvan, zowel als voor de gebreken in de wijze van

¹⁾ Lezing gehouden op 18 januari 1961 voor de afdeling Amsterdam van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel over „Vraagstukken van medezeggenschap in onderneming en bedrijfstak”.

functioneren en de pogingen die worden gewaagd om deze te doen verdwijnen. De economie zal wellicht scherper gericht moeten worden op een behandeling van fundamentele principes dan op feiten en sommen.

In West-Duitsland is men zich van de betekenis van een ander, naar wij menen, misschien beter bewust dan bij ons. Zo onderzoekt het Walter Eücken-Instituut te Freiburg in hoeverre schoolboeken voor economie in de Bondsrepubliek op deze punten aan de eisen voldoen. Voor zover ons bekend, heeft men zich daarmee in Nederland nog niet intensief bezig gehouden.

In de communistische landen ziet men de betekenis van het onderwijs voor de „ideologische vorming” zeer goed. Zo lezen wij bijv. in de adviezen voor de samenstelling van de leerstof voor aardrijkskunde voor het vijfde schooljaar 1951/52 in Oost-Duitsland: „Auf die ganz verschiedenartig verlaufende Entwicklung in Ost- und Westdeutschland muss ausführlich eingegangen werden. Die zerstörenden Einflüsse der kapitalistischen Mächte, welche die Entwicklung der nationalen Kultur hemmen, müssen völlig klargestellt, der Kampf gegen sie als eine unserer wichtigsten Aufgaben propagiert werden”.

Daaruit volgt dat het ook de leraar niet meer alleen mag gaan om de wetenschappelijke vorming van zijn leerlingen, maar dat opvoeding tot strijdbare communisten voorop dient te staan. Dat de basis voor alle wetenschapsbeoefening het dialectisch-materialisme is, is algemeen bekend. Ook het onderwijs is weer een toepassing van deze opvattingen, zowel op het specifieke vakgebied, als wat betreft de pedagogiek, zoals ook uit het volgende citaat blijkt: „Die ökonomische Geographie ist eine Gesellschaftswissenschaft, die die sozialökonomischen Gesetzmässigkeiten des Standortes der Produktion untersucht. Sie kann nur auf der Grundlage des dialektischen und historischen Materialismus wissenschaftlich betrieben werden...” (Erster Lehrbrief über Geographie vom Deutschen Pädagogischen Zentralinstitut, Berlin 1951).

Volgens Marxistische opvattingen is de wetenschap geheel ondergeschikt en dienstbaar aan het politieke doel hetgeen wij bijv. constateren in een uitspraak van Prof. Sanke, Berlijn, dat „die marxistisch-leninistische ökonomische Geographie im Gegensatz zur bürgerlichen Wirtschaftsgeographie eine aktive Wissenschaft im Dienste des gesellschaftlichen Fortschritts ist” (in het voorwoord bij de veertiende druk van N. Baranskiy: „Die ökonomische Geographie der Sowjetunion”).

Ernst Z. Ichenhäuser stelde in een artikel in „Neues Deutschland” van 19 december 1957 vast: „Es genügt nicht, dass die Lehrbücher einwandfrei sind in bezug auf die fachwissenschaftlichen Ansprüche...; sie sollen von der ersten bis zu der letzten Zeile der sozialistischen Erziehung unserer Jugend dienen... Lehrbücher, die im sozialistischen Geist erziehen sollen, müssen durch ihren Inhalt und durch ihre Gestaltung parteilich wirken, dürfen sich nicht scheuen, die Klassenkonflikte, die im Leben ausgetragen werden, wahrheitsgemäss zu schildern und die Jugend an diesem Kampf teilnehmen zu lassen...”.

Uit de volgende twee citaten — met talloze andere aan te vullen — uit een Oostduits aardrijkskundeboekje valt goed op te maken hoe deze pedagogische politiek in concreto doorwerkt. Zij werden ontleend aan het boekje: „Die Deutsche Bundesrepublik”, samengesteld naar een manuscript van Otto Kase en bewerkt door Kurt Patzwall, 1958, Leipzig (bestelnummer 04519-1).

Uit het hoofdstuk „Panzer und Erdöl in den Heide- und Moorgebieten Niedersachsens” vindt men een para-

graaf „Grosse Erdölgesellschaften verdienen am westdeutschen Erdöl“. Over de Westduitse oliebronnen wordt dan gezegd: „Viele dieser Ölquellen und die meisten Verarbeitungsanlagen gehören grossen kapitalistischen Gesellschaften. Ihre westdeutschen, amerikanischen und britischen Eigentümer verdienen an jeder Tonne Erdöl ein Vielfaches von dem, was die Erdölarbeiter als Lohn für die Förderung erhalten. So werden die westdeutschen Arbeiter von den Kapitalisten ausgebeutet“.

In de paragraaf: „Die gesellschaftlichen Verhältnisse in den beiden deutschen Staaten“, lezen wij: „In unserer Deutschen Demokratischen Republik befinden sich alle wichtigen Fabriken in der Hand des Volkes. Auf dem Lande sind die Grossgrundbesitzer (Junker) durch die Bodenreform enteignet und davongejagt worden. Ein Teil des Bodens wird durch volkseigene Güter bewirtschaftet. Von Tag zu Tag wächst die Zahl der Bauern, die sich zu landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften zusammenschliessen. In Westdeutschland sind dagegen wenige Grosskapitalisten und Unternehmer noch immer die Eigentümer der Fabriken. Nach wie vor gehört Grossgrundbesitzern und Grossbauern der überwiegende Teil des Bodens. Millionen Werktätige Westdeutschlands arbeiten in den Betrieben der Unternehmer und auf den Feldern der Grossgrundbesitzer und Grossbauern und vermehren deren Reichtum. Die Werktätigen werden von den Kapitalisten von Jahr zu Jahr stärker ausgebeutet“.

- Het orthodox Marxisme in volle glorie! Men houde hierbij in het oog, dat dit boekje bestemd is voor de vijfde klas, dus voor kinderen van elf à twaalf jaar. Het is van hieruit niet na te gaan hoe groot de invloed van dit soort „onderwijs“ is, maar jarenlange uniforme indoctrinatie moet op den duur wel enig effect sorteren.

Dat de leraar zich in zijn lessen niet — zoals bij ons nog altijd terecht geëist wordt — tot het objectief vaststelbare zal beperken voor zover het om feiten gaat, blijkt wel heel duidelijk uit het volgende: „Die Stoffauswahl fordert eine Parteilagergreifung des Lehrers für die Interessen der Arbeiterklasse und für den Fortschritt“ (in een bespreking van het nieuwe aardrijkskundeplan in de „Deutsche Lehrerzeitung“, september 1958). Bovendien wordt nog extra aandacht aan de ideologische scholing en betrouwbaarheid van de docenten besteed. Zelfs mag men wel concluderen dat vooral agitatorische gaven bij leraren zeer op prijs worden gesteld, immers wat de maandelijkse extra toelagen betreft, die docenten in de D.D.R. ontvangen, kunnen zij in de eerstvolgende hogere groep worden ingedeeld, wanneer zij voldoen aan de volgende voorwaarden:

„Ständige systematische Weiterbildung durch Teilnahme an Kursen oder Lehrgängen zum Erwerb weiterer Kenntnisse für naturwissenschaftliche Fächer, polytechnischen Unterricht usw.;

ausgezeichnete Unterrichts- und Erziehungserfolge; aktiver Einsatz für die sozialistische Schule“ (Vereinbarung über die Vergütung der Tätigkeit der Lehrer der Volksbildung, 21.2.1959, Verfügung und Mitteilung, no. 5/59, blz. 43).

Hoeveel prijs men in de Oostzone wel stelt op een goede ideologische scholing ziet men uit de onderwerpen van de voor alle onderwijskrachten verplichte cursussen die zij gedurende tien of twintig dagen per jaar dienen te volgen. Voor het schooljaar 1957/58 werden door het Ministerium für Volksbildung de volgende voorgesteld:

1. Die ökonomischen Grundlagen der Moral, ihr Klassencharakter und der Inhalt der wichtigsten Moralbegriffe in der bürgerlich-kapitalistischen und in der sozia-

listischen Gesellschaft (Ehre, Disziplin, Verantwortungsbewusstsein, Hass usw.).

2. Wirksame Formen und Methoden zur Aneerziehung einer sozialistischen Moral und die Erziehung bestimmter Charaktereigenschaften und Verhaltensweisen bei den Schülern (Vorbild des Lehrers, Erziehung durch die Tat, Erziehung echter Gefühle usw.).

3. Die Erziehung zur sozialistischen Einstellung zur Arbeit (Anweisung zur Durchführung der gesellschaftspolitischen Weiterbildung der Lehrer und Erzieher ab Schuljahr 1957/58 vom 7. September 1957, Verfügung und Mitteilung, no. 23/57, blz. 121).

Het lijkt ons voor versteviging van het democratisch bewustzijn onontbeerlijk, dat ons onderwijs meer aandacht schenkt aan actuele economische en sociale vraagstukken. Uiteraard niet door de communistische methoden na te volgen en ook met een ander doel, nl. om een echt democratisch bewustzijn te kweken. Wezenlijk lijkt ons, dat wij de leerlingen kritisch leren denken, zowel over het communistisch als over het Westers produktiesysteem en hen doen begrijpen tot welke consequenties beide voeren. De vraag is alleen, of wij het aandurven de jeugd te laten relativeren — lastige vragen komen zeker — en of wij van mening zijn, dat zij daar al rijp voor zijn. In de hoogste klassen van het hoger onderwijs is toch wel iets mogelijk!

Als men de tegenstelling tussen Oost en West voor een eerste behandeling van actuele vraagstukken te moeilijk, of te geladen acht, dan kan men er misschien mee beginnen enige aandacht te schenken aan de problemen waarvoor de ontwikkelingslanden worden gesteld. Een vergelijking met de situatie in Nederland in de 19de eeuw is zeer wel mogelijk. Economische groei, de betekenis der concurrentie, het nut van investeringen en de noodzaak van besparingen (vrijwillig of gedwongen), crisisverschijnselen, sociale strijd en de betekenis van vakbonden, zijn voorbeelden van onderwerpen die geschikt zijn voor een bespreking en tevens zijn zij van groot belang voor het gebeuren in de eigen tijd.

Zo zou gewezen kunnen worden op het nut van invoerrechten en op de moeilijkheden die ontstaan bij hun afschaffing, zoals thans in de E.E.G. het geval is. De betekenis van de arbeidsverdeling, de vrije goederenruil, de wet van vraag en aanbod en het prijsmechanisme als regulator van de produktie zijn zeer geschikte onderwerpen voor een vergelijking met de centraal gestuurde produktie in de Sowjet-Unie. De samenwerking in West-Europa kan men goed vergelijken met die tussen de Sowjet-Unie en de satellieten — juist om de verschillen in politicus te accentueren — waar men dan ook een gereede aanleiding in kan vinden om de moeizaamheid van het democratisch besluitvormingsproces te belichten. Dan doet zich ook de gelegenheid voor te wijzen op de noodzaak van het brengen van offers, op de gevaren van een autarkisch streven en op het nut van een vrij personen- en goederenverkeer.

Nog te weinig wordt er, zo menen wij, aan deze zaken aandacht gegeven. Dit lijkt ons riskant en wij onderschrijven daarom de volgende woorden van de Franse socioloog Lucien Romier volledig: „De mensen van onze tijd worden met kennis van allerlei aard volgestopt, maar iets wezenlijks leren zij niet: de werkwijze en de zin te begrijpen van het eigen maatschappelijk en economisch systeem, waarvan zij deel uitmaken en van het functioneren waarvan hun levenslot afhangt. Geen cultuur heeft echter ooit lang kunnen bestaan, als haar innerlijke wetten niet meer verstaan worden“.

Na een korte beschouwing over de algemene uitgangspunten van het nieuwe Engelse budget, gaat schrijver in op de verlaging van de surtax en de verhoging van de profits tax. Deze verschuiving van de belastingdruk van de natuurlijke personen naar de vennootschappen moet volgens schrijver als een uitvloeisel worden gezien van het streven, het initiatief en de inspanning van bedrijfsdirecteuren, wetenschappelijke onderzoekers, topambtenaren e.d. te vergroten en niet door te hoge fiscale lasten te „straffen”. De verlaging van de surtax komt alleen ten goede aan de genietters van arbeidsinkomen. Uit deze beperking en uit de compensatie in de sfeer van de profits tax — voor verhoging van de profits tax was overigens geen directe economische reden, maar zij was noodzakelijk om de verlaging van de surtax budgettair te dekken — blijkt een duidelijke achterstelling van het „investment income”.

Nieuwe belastingvoorstellen in Engeland

Inleiding.

In Engeland wordt de nieuwe begroting, waarvan de belastingvoorstellen een zeer belangrijk onderdeel uitmaken, elk jaar in het midden van april ingediend. Deze indiening gaat gepaard met een zeer uitvoerige rede in het Lagerhuis van de Chancellor of the Exchequer, waarin een economische en budgettaire overblik op het verstreken jaar wordt geworpen, de uitgangspunten van de nieuwe begroting worden vermeld en de nieuwe belastingmaatregelen worden bekend gemaakt. De in de belastingwetgeving noodzakelijk geachte wijzigingen worden in Engeland namelijk eens per jaar gebundeld en als één pakket aan het Parlement aangeboden. Tussentijdse wijzigingen zijn in het algemeen niet mogelijk. De Budget Speech is dit jaar uitgesproken door de huidige bewindsman van de Treasury, Mr. Selwyn Lloyd ¹⁾.

Het nieuwe budget is in verschillende opzichten interessanter en ook verrassender dan die van de laatste jaren. De twee belangrijkste kenmerken zijn:

- a. verschuiving van de belastingdruk van de natuurlijke personen naar de vennootschappen;
- b. toenemende betekenis van de belastingpolitiek als instrument van de algemene economische politiek (minder accent op rentepolitiek, afbetalingsrestricties e.d.).

Ad a. wordt vooral bereikt door een zeer forse en boven de verwachtingen uitgaande verlaging van de surtax voor de inkomens uit arbeid en een verhoging van de profits tax van $12\frac{1}{2}$ pCt. op 15 pCt.

Ad b. manifesteert zich in twee nieuwe bevoegdheden voor de Treasury: enerzijds de mogelijkheid om een pay-roll tax in te voeren over de door de werkgevers uitbetaalde lonen, anderzijds de mogelijkheid de purchase tax en de accijnzen met maximaal 10 pCt. te verhogen of te verlagen (marge dus 20 pCt.). Beide „powers”, welke worden aangediend als „economic regulators”, geven Selwyn Lloyd inderdaad een aanzienlijke speelruimte om de ontwikkeling van Englands economie te beïnvloeden. Het gaat hier om een belangrijke ontwikkeling in de belastingpolitiek, waar wij in Nederland op het terrein van de inkomsten-

belasting thans ook niet meer geheel vreemd tegenover staan ²⁾.

Naast deze wijzigingen brengt het budget o.a. nog verzwaringen voor zware oliën, T.V.-advertenties en car-licences (motorrijtuigenbelasting).

Niet onbelangrijk zijn ook de verlichtingen voor de overzeese winsten, m.n. voor het geval deze worden behaald in een ontwikkelingsland, waar zgn. „pioneer industries concessions” bestaan ³⁾. Ook zonder dat werkelijk in het ontwikkelingsland belasting is betaald, is voortaan een belastingreductie (de zgn. „credit”) in Engeland mogelijk. De Verenigde Staten hebben reeds eerder deze mogelijkheid geschapen om stimulerende maatregelen in het ontwikkelingsland niet te frustreren.

Tenslotte is Mr. Lloyds rede ook belangwekkend voor hetgeen hij afwijst (o.a. een capital gains tax en een algemene sales-tax) en voor hetgeen hij overweegt voor de toekomst (invoering van een afzonderlijke vennootschapsbelasting naast de inkomstenbelasting).

In dit artikel zullen wij alléén ingaan op de verlaging van de surtax en de verhoging van de profits tax, welke volgens „The Economist” van 22 april jl. een bevoordeling van de manager boven de investor, betekenen. Vooraf gaat nog een korte beschouwing over de algemene uitgangspunten van het nieuwe Engelse budget.

Uitgangspunten van het nieuwe budget.

In de Budget Speech wordt, na een uitvoerige budgettaire en economische analyse, het jaar 1960 als volgt getypeerd:

„Summing up, I would say on the good side that generally 1960 was a year of very full activity: a year of rapidly rising real personal income, of high saving, and of rising investment.

But the other side of the medal was the dangerously high pressure of demand on productive resources, the signs of a return of increasing costs and prices, the failure of our exports to increase sufficiently, and the consequent serious weakness

²⁾ Aangezien tussen twee begrotingen in het algemeen geen nieuwe belastingvoorstellen kunnen worden ingediend, zijn deze bevoegdheden in Engeland eerder nodig dan in Nederland.

³⁾ Ook zal voortaan belastingreductie mogelijk zijn voor in het buitenland betaalde provinciale en lokale belastingen naar de winst.

¹⁾ Volledige tekst o.a. in „The Times” van 18 april jl.

in our balance of payments. It cannot be denied it was a year of widespread prosperity. Equally it cannot be disputed that that prosperity did not rest on a sufficiently secure foundation".

Het algemene doel van het budget voor het jaar 1961/1962 luidt mede in verband hiermede (cursivering van ons):

„The rise in personal consumption must be restrained. I would hope that as in 1960 increased saving would play an important part in this. Nevertheless I am sure the broad effect of the Budget must counter inflation; there must be a larger surplus above-the-line than last year and a smaller overall deficit. All existing encouragements to investment must be maintained. Room must be left for increased exports.

I must consider whether existing methods of regulating the economy can be improved upon. I must also consider whether any additional incentive to effort and initiative can be provided. Above all, in everything I do I must have in mind the maintenance of confidence in the £ sterling both at home and abroad".

De verlaging van de surtax, welke alleen van belang is voor de hogere inkomensgroepen, moet als een uitvloeisel worden gezien van het streven het initiatief en de inspanning van de bedrijfsleiders e.d. te vergroten en niet door te hoge fiscale lasten te „straffen". Evenzo moet de invoering van de twee nieuwe instrumenten (pay-roll tax ⁴) en vrije marges bij de purchase tax en accijnzen) gezien worden als een verbetering van de „existing methods of regulating the economy".

Duidelijk blijkt uit de Budget Speech, dat ook in Engeland de prioriteitengedachte in het kader van een meerjarige prognose veld heeft gewonnen.

De verlaging van de surtax.

In Engeland valt de inkomstenbelasting in eerste instantie uiteen in twee afzonderlijke belastingen: de income tax en de surtax.

a. *De opbouw van de income tax.* De income tax bestaat uit een aantal analytische heffingen. Veelal vindt heffing bij de bron plaats, o.a. ook voor huren en interesten e.d. Er is één uniform tarief, de zgn. standard rate. Het effectieve, progressieve tarief wordt verkregen door vaste aftrekbedragen van het inkomen voor het gehuwd zijn, kinderen, arbeidsinkomen e.d.

Het verloop sinds de laatste wereldoorlog van de standard rate (tevens maximaal marginaal percentage voor de income tax) blijkt uit onderstaand staatje:

1946/1947	45	pCt.
1951/1952	47,5	pCt. (Korea)
1953/1954	45	pCt.
1955/1956	42,5	pCt. (verkiezingen!)
1959/1960	38,75	pCt.

Zeker zo belangrijk als het verloop van de standard rate zijn echter de in de loop van de tijd aangebrachte veranderingen in de personal and earned income allow-

⁴) De pay-roll tax kan men in zekere zin vergelijken met de hier te lande bestaan hebbende vereveningsheffing. Het tarief kan maximaal £ 10 per werknemer per jaar, d.i. 4 shilling per week zijn. Opbrengst maximaal £ 200 mln. Uiteraard begunstigt deze belasting kapitaalintensieve bedrijven, zodat de fabrikanten van rekenmachines e.d. wel in hun handen zullen wrijven. Overigens is het algemeen economisch effect van deze heffing nog vrij onzeker. De belasting zal eventueel worden ingevorderd via het apparaat van de „National Insurance".

ances en de invoering van nieuwe „allowances". Wij kunnen hier nu niet op ingaan. Slechts zij vermeld, dat de grootte van de kinderaftrek niet toeneemt bij een groeiende kinderschare of een groter inkomen, maar alleen afhankelijk is van de leeftijd. Deze bedragen zijn thans:

kinderen < 12 jaar	£ 100
„ > 12 < 17 jaar	£ 125
„ > 17 jaar	£ 150.

Ook het onderscheid tussen gehuwden en ongehuwden wordt bereikt via een vaste aftrek: Inkomen uit arbeid wordt belangrijk lager belast dan inkomen uit andere bronnen.

b. *De opbouw van de surtax.* De surtax is een synthetische heffing, welke eerst wordt geheven bij een inkomen boven £ 2.000. Het tarief is gestaffeld. Het marginale percentage loopt van 10 (bij een inkomen tussen £ 2.000 en £ 2.500) tot 50 (bij inkomens boven £ 15.000). Tezamen met de income tax nadert het maximale marginale percentage in Engeland derhalve de $88\frac{3}{4}$ ($50 + 38\frac{3}{4}$). Dit is nog iets lager dan in de Verenigde Staten, waar het maximale marginale percentage 91 is ⁵).

De vrijstelling aan de voet van £ 2.000 bestaat reeds sinds 1920! Evenwel is na de oorlog hierin indirect verandering gekomen doordat de personal allowances (gehuwde status, kinderen) van de income tax ook van toepassing zijn verklaard op de surtax, waardoor voor bijv. een echtpaar met twee kinderen de grens thans in feite ligt bij £ 2.300. De earned income allowance van de income tax gold tot nu toe daarentegen niet voor de surtax. Voor deze belasting was er tot nu toe dus geen verschil tussen earned income en investment income.

Tegen het feit, dat de £ 2.000 niet werd aangepast aan de stijging van de kosten van levensonderhoud is reeds lang verzet aangetekend. Nog onlangs wijdde „The Economist" een uitvoerig artikel aan deze grens onder de titel „Down with Surtax?" ⁶). Daarin werden zeer interessante gegevens verstrekt over de „relative impoverishment of the rich since 1938", blijkend uit de verhouding tussen de stijging van de kosten van levensonderhoud en de stijging van inkomens na aftrek van de belasting. Stellig is een vergroting van de belastingvrije voet van de surtax tot nu toe mede tegengehouden doordat zij, die onder de surtax vallen, een relatief klein aantal vormen van de inkomstenstrekkers. De laatst bekende gegevens betreffen 1959. Toen waren er 465.000 „surtax-payers", d.i. slechts ca. 2 pCt. van het totale aantal inkomensgenieters. Een verbetering voor deze groep is dus enerzijds bijna altijd onpopulair bij brede lagen van de bevolking, maar anderzijds budgettair nooit een grote ingreep. Algehele afschaffing van de surtax zou slechts £ 200 mln. kosten op een budget van ongeveer £ 6 mrd.! Selwyn Lloyd heeft thans de moed gehad de £ 2.000 belangrijk op te hogen, zij het alleen voor het earned income.

Alvorens op de omvang van deze verbetering iets nader in te gaan, eerst nog een globaal overzicht van de verdeling van de totale opbrengst van income tax en surtax

⁵) Absoluut gezien kan in de Verenigde Staten de inkomstenbelasting echter de 87 pCt. niet overschrijden.

⁶) In het nummer van 14 januari 1961.

over de verschillende inkomensgroepen (voor het jaar 1958/1959)⁷⁾.

Inkomensgroep in £	Aantallen personen × 1.000	Belastingopbrengst in pCt. van totale belastingopbrengst
180- 499	7.833	7
500- 999	10.720	32,2
1.000-1.499	1.550	12,9
1.500-1.999	353	7,1
2.000-4.999	365	19,2
5.000-9.999	59	10,8
10.000 en hoger	16	10,8
totaal	20.896	100

Men ziet hoe belangrijk met name de groep is tussen de £ 500 en de £ 1.500. Een zelfs geringe verlaging voor deze groep zou reeds een groot budgettair offer hebben betekend.

c. *De aangekondigde verlaging van de surtax.* De verlaging wordt gerealiseerd via twee wegen:

1. verhoging van de belastingvrije voet voor earned income van £ 2.000 tot £ 4.000;
2. toepassing van de zgn. earned income allowances van de income tax op de surtax.

⁷⁾ Ontleend aan „The Financial Times” van 26 januari 1961.

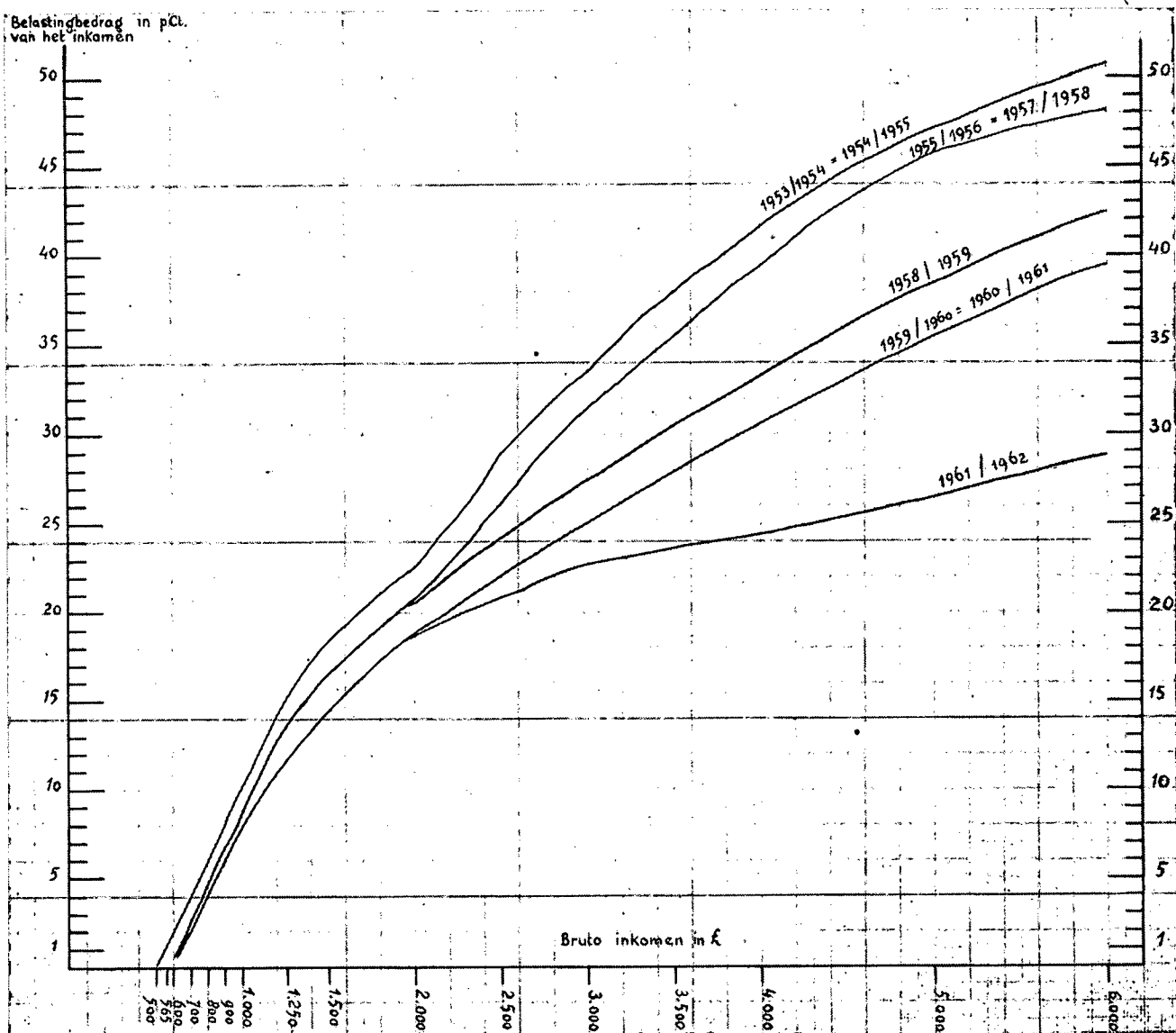
Het gezamenlijk effect van 1. en 2. is, dat de „surtax” voortaan voor arbeidsinkomen eerst boven de £ 5.000 begint.

De uitwerking is vrij gecompliceerd, met name indien er naast inkomen uit arbeid ook nog inkomen uit andere bronnen bestaat. Wij kunnen dit hier gevoeglijk laten rusten en naar het resultaat verwijzen, dat duidelijk blijkt uit onderstaande grafiek.

Men ziet dat de huidige verlaging voor de hogere inkomensgroepen bepaald spectaculair is te noemen. Tevens hebben wij de effectieve progressielijnen getrokken van enkele verstreken jaren om een beeld te geven van de successievelijke verlagingen van de inkomstenbelasting (income tax en surtax tezamen) in Engeland.

De verlaging kost voor het jaar 1962/63 £ 58 mln. en voor 1963/64 e.v. £ 83 mln. Zij geldt in hoofdzaak voor het eerst voor de belasting, die betaald moet worden in 1963; ca. 150.000 personen vallen voortaan niet meer onder de surtax (d.i. ongeveer $\frac{1}{3}$ van het totaal).

De verlaging van de surtax komt — het zij nogmaals gezegd — alleen ten goede aan de geniets van arbeidsinkomen. Uit deze beperking tot het earned income en de compensatie, welke is gezocht in de sfeer van de profits tax, blijkt een duidelijke achterstelling van het investment

income. Mogelijk was dit ook nodig om de verlaging politiek haalbaar te maken. Hoe dit zij, Engeland heeft een belangrijke stap gezet op de weg naar grotere fiscale waardering voor het voor 's lands economie zo uiterst belangrijke werk van bedrijfsdirecteuren, wetenschappelijke onderzoekers, topambtenaren e.d. Dit moge ook nog blijven uit de volgende woorden van Selwyn Lloyd:

„Nevertheless, I consider that there is force in the arguments against the present level of surtax. In the modern world the work of the manager, the scientist, the technologist, is of increasing importance, not only to himself but to the community. In other countries there are much higher rewards for individual effort and skill. Therefore I want to do what I can to ensure that the present incidence of surtax does not act as a disincentive to those who have positions of responsibility in our industries and elsewhere in our national life”.

De verhoging van de profits tax.

De profits tax wordt van de ondernemingswinst ge-heven naast de income tax. Het tarief was het vorige jaar gebracht van 10 pCt. op $12\frac{1}{2}$ pCt. en wordt thans opnieuw verhoogd met $2\frac{1}{2}$ punt. Het tarief wordt dus 15 pCt.

Deze verhoging heeft geen directe economische reden, maar vindt haar verklaring in de noodzaak de verlaging van de surtax budgettair te dekken. Thans bedraagt de druk van de income tax plus surtax globaal gesproken $51\frac{1}{4}$ pCt. Dit wordt $53\frac{3}{4}$ pCt. De nettowinst wordt globaal 5,13 pCt. lager. Dit zal uiteraard enig gevolg hebben voor de dividenduitkeringen van de grote Britse concerns.

Voorburg.

Dr. J. H. CHRISTIAANSE.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Over de equivalentie van machines en voorraden

Wie spreekt over alternatieven, veronderstelt bewust of onbewust equivalenties. Immers, slechts het gelijke in het andere maakt het vergelijkbaar. Zo vergeleken wij in „E.-S.B.” van 8 februari 1961 arbeid en kapitaal uit hoofde van beider potentie tot het terugwinnen van geïnvesteerd vermogen binnen een gestelde tijd. Hoe meer alternatieven de ondernemer als keuzemateriaal ter beschikking heeft des te selectiever kan hij tewerk gaan, des te beter kan zijn keuze zijn. Het is daarom een bedrijfseconomisch belang equivalenties te onderkennen. Zij gaan echter in zeer verschillende jurkjes gekleed. Hoe meer het onderscheid domineert des te moeilijker is het de gelijkheid te onderkennen en omgekeerd. Dit heeft zijn charme.

De equivalentie van een machine en de grondstof die hij verwerkt bestaat o.a. hieruit, dat zij beide onverbreekelijk en gelijktijdig benodigd zijn om het produkt te kunnen maken, dat beide van materiële aard zijn en investering vergen. In de bedrijfsboekhouding maakt men echter streng onderscheid tussen produktiemiddel en grondstof. Dit kan ertoe leiden, dat men hun bedrijfshuishoudkundige equivalentie over het hoofd ziet.

Een tussenpositie bezetten, in economisch opzicht, de reserveonderdelen voor de produktiemachines. Met de grondstoffen hebben de onderdelen gemeen, dat het aanhouden van een zekere voorraad ervan voor een ongestoorde produktiegang noodzakelijk is. Met de machine hebben zij gemeen dat zij er na de voorraadfase deel van zullen uitmaken. Economisch gezien verdwijnen zij met de grondstoffen in het produkt. De stroom van reserveonderdelen van leverancier via fabrieksvoorraad naar de machine waar zij verslijten, is evenredig aan de snelheid van de produktiestroom, maar in het algemeen veel trager.

Een tussenpositie bezet ook het deel van de grondstoffen, dat voortdurend de produktiemachine nabij moet zijn (in plaats en/of tijd), willen geen ongewenste stagnaties van de normale produktiegang optreden. Dit noemt men dan ook de ijzeren voorraad. Deze onderscheidt zich economisch in niets van een machine-onderdeel. Het feit dat de overgang van de functie losse grondstof naar de functie produktiemiddel niet geopenbaard wordt door fysieke kenmerken, kan het juiste inzicht gemakkelijk vertroebelen.

Dit stuk speelt ook in fiscalibus, waar t.a.v. de balans-

waardering een grens tussen vaste activa en losse voorraden is getrokken, die aan Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel, in „De Naamloze Vennootschap” van 2 februari 1961, de volgende verzuchting ontlokte:

„De nederlandse fiscus verwerpt de vervangingswaardeleer ten aanzien van duurzame activa, doch accepteert deze leer stilzwijgend voor de zgn. deelbare voorraden, aangezien deze leer tot dezelfde uitkomsten leidt als het ijzeren voorraadstelsel”.

Wanneer men echter in de onderneming de consequente visie accepteert, dat de produktiemachines met hun ijzeren voorraad aan grondstoffen en hun ijzeren voorraad aan onderdelen tezamen geheel als vast activum aangemerkt moeten worden, kan en moet men daarmee in het beleid ook rekening houden.

Een klein voorbeeld.

In een fabriek met veel transportbanden, die aan de keereinden worden geleid, deels ook aangedreven, door cilindrische trommels, deed zich de noodzaak voor om, ter voorkoming van bedrijfsstagnatie, een voorraad van deze trommels aan te houden als reserve. Deze voorraad was aanzienlijk omdat de aslengten van de diverse trommels van het transportsysteem uiteen liepen. De voorraad zou een trommel per transportbreedte en per aslengte moeten bedragen.

Uit de bedrijfsideeënbus kwam het voorstel om in plaats van de normale trommels met doorlopende as, trommels in voorraad te nemen, voorzien van losse astappen van verschillende lengtemaat, die met pasbouten aan de trommels bevestigd kunnen worden. Aldus kon het aantal reservetrommels beperkt worden tot het aantal bandbreedten, terwijl een aantal astappen voor de nodige variabiliteit zorgde. Dit bespaarde f. 15.000 aan investering in trommels.

Nu was er tussen enkele bedrijfsingenieurs een klein verschil van mening over de vraag, of hier nu in feite f. 15.000 werd bespaard of, omdat het een voorraad betrof, slechts het renteverlies over dit bedrag. In beide gevallen de opslagkosten. De laatste mening (alleen de rente) werd als volgt gemotiveerd: het aantal trommels dat verbruikt wordt is door deze voorraadverkleining niet verminderd.

(advertentie)

In het licht van het voorgaande zal het evenwel duidelijk zijn dat inderdaad de f. 15.000 (en dus ook de rente daarvan) wordt bespaard en niet slechts de rente alleen. Immers, de reservetrommels-in-voorraad vormen één geheel met de machine (in dit geval het transportbandensysteem); zolang de machine bestaat zijn zij gebonden en als de machine ophoudt als produktiemiddel te bestaan blijft ook van de reservevoorraad slechts de residuwaarde over.

Een (in dubbele zin) ijzeren voorraad onderdelen, zoals waarvan hierboven sprake was, moet qua investering gelijk worden gesteld aan het produktiemiddel waar zij bij hoort. Ziet men kans om door een technische wijziging deze voorraad blijvend te verkleinen dan is sprake van een wezenlijke desinvestering. Hetzelfde geldt in een „going concern” voor een technische wijziging, waardoor de ijzeren voorraad grondstoffen kleiner kan worden.

— Wanneer afgewogen moet worden welke bedragen aan een technische of organisatorische voorziening ter voorraadbeperking ten laste gelegd mogen worden, en
 — bij de keuze van nieuwe produktiemiddelen, en
 — bij de liquiditeitsbewaking, en
 — bij toepassing van het ijzeren voorraadstelsel, en
 — bij het voeren van een conjuncturele voorraadpolitiek, is een juist inzicht in de equivalentie van machines en voorraden van praktisch belang.

Velsen-Noord.

J. G. NOLST TRENITÉ.

INGEZONDEN STUK

De inkomensverdeling in een aantal bedrijfstakken 1948-1957

Drs. B. Broere te Utrecht schrijft ons:

De onderstaande opmerkingen over het artikel onder bovenstaande titel van de heer J. Müller in „E.-S.B.” van 5 april 1961, hebben enerzijds ten doel het geconstateerde verloop van de inkomens in de landbouw te relativeren en anderzijds erop te wijzen dat de absolute hoogte van de gegevens over het totaal inkomen en inkomen per zelfstandige en werknemer met name in de landbouw, niet juist is.

In de eerste plaats duidt de heer Müller de netto toegevoegde waarde tegen factorkosten aan als het totaal

inkomen. Dit is juist voor zover wordt aangegeven welk inkomen in een bepaalde bedrijfstak gevormd wordt, maar het geeft niet aan, welk inkomen ten goede komt aan die bedrijfstak. Uitgaande van de bedrijfstak landbouw blijkt, dat een gedeelte van de netto toegevoegde waarde ten goede komt aan de grondeigenaren (50 pCt. van de landbouwgrond wordt gepacht) en een ander gedeelte aan degenen die kapitaal ter beschikking hebben gesteld aan de landbouw.

Het genoemde bedrag van het totaal inkomen in de landbouw geeft dus niet aan wat ten goede komt aan de beroepsbevolking in de landbouw uit hoofde van hun werkzaamheid in de landbouw, inclusief de beloning voor grond en kapitaal in eigendom en aangewend in eigen bedrijf.

In de tweede plaats worden gegevens vermeld over de beroepsbevolking en het aantal zelfstandigen en werknemers. Bij nader inzien blijken deze cijfers voor de landbouw betrekking te hebben op het aantal arbeidsjaareenheden („Statistiek arbeidskrachten in de land- en tuinbouw”, december 1956, uitgave van het C.B.S.) en voor de overige bedrijfstakken op het aantal manjaren. In dit verband dient vermeld te worden dat het C.B.S. onder de benaming „arbeidsjaareenheden” en „manjaren” dezelfde aantallen vermeldt voor de landbouw.

Het is echter onjuist het begrip „arbeidsjaareenheden” en „manjaren” te vereenzelvigen en het is tevens onjuist één van beide begrippen gelijk te stellen met het aantal personen. Het aantal manjaren wordt bepaald door het aantal gewerkte dagen, onafhankelijk van het feit of het werk verricht wordt door jeugdigen, vrouwen of volwassen mannen. Bij de berekening van het aantal arbeidsjaareenheden wordt via een bepaalde rekentechniek de arbeid van vrouwen en jeugdigen gewaardeerd op een bepaald percentage van de arbeid van een volwassen mannelijke arbeidskracht, zonder dat deze omrekeningspercentages overeenkomen met de beloning van vrouwen en jeugdigen in verhouding tot een volwassen mannelijke arbeidskracht.

Daarbij komt dat met name in de landbouw de werkloosheid in bepaalde perioden van het jaar belangrijk is. Deze werkloosheidsperioden worden niet meegeteld in het aantal arbeidsjaareenheden, terwijl de werkloosheid en wachtgelduitkeringen in die perioden voor een groot gedeelte afkomstig zijn uit de sociale lasten, vermeld onder de bedragen voor lonen, salarissen en sociale lasten. Dit alles maakt dat het inkomen per arbeidsjaareenheid belangrijk kan verschillen van het inkomen per manjaar en per werkgever resp. werknemer.

Een derde punt betreft de vergelijkbaarheid van de gegevens over het inkomen en het aantal personen. Zo blijkt dat in de bedrijfstak landbouw, bosbouw en visserij, bij de telling van het aantal arbeidskrachten, de kleinste bedrijven buiten beschouwing zijn gelaten („Statistiek arbeidskrachten in land- en tuinbouw”, december 1956), terwijl het inkomen van deze bedrijven wel is meegeteld.

Daarnaast heeft de post „totaal inkomen” in de landbouw, niet betrekking op dezelfde sectoren van de landbouw als de telling van het aantal arbeidsjaareenheden. Bij de post „totaal inkomen” zijn bijv. wel begrepen

de sectoren bosbouw, griend- en rietcultuur. Deze sectoren zijn echter niet opgenomen in de telling van het aantal arbeidsjaareenheden.

Een vierde punt waarop gewezen dient te worden is, dat in het artikel van de heer Müller onder de bedrijfstak „bouwnijverheid” niet alleen die sectoren van het bedrijfsleven vallen, die men er in het spraakgebruik toe rekent. Onder het hier gehanteerde begrip vallen ook de cultuur-technische werken. De arbeiders werkzaam op deze objecten verdienen in de periode 1948-1957 een relatief laag inkomen, waardoor het gemiddelde inkomen in de bouwnijverheid wordt „gedrukt”.

NASCHRIFT

Er zijn onvoldoende statistische gegevens beschikbaar om een volledig gewogen ontwikkeling van de inkomensverdeling per bedrijfsklasse te geven. Men moet dus volstaan met de verdeling van de toegevoegde waarde tegen factorkosten in een loonkostendeel en een deel „overige inkomens”. De kritiek van de heer Broere kan gegeven worden voor elk der door mij behandelde bedrijfsklassen. De vraag is dan: worden de kwantitatieve verhoudingen — en daarmee de ontwikkeling van de trend — in belangrijke mate beïnvloed? Zolang hierover, ook van de zijde der critici, geen cijfers verschijnen, houd ik het op de door mij geschetste trendbeweging, nl. een wijziging in de primaire inkomensverdeling ten gunste van de zelfstandige beroepsbevolking.

Amsterdam.

JAN MÜLLER.

BOEKBESPREKING

William H. Newman: Bewuste Bedrijfsvoering. De processen van bedrijfsleiding. G. J. A. Ruys Uitgeversmaatschappij N.V., Bussum 1960, 508 blz.

„Administrative action”, zo luidt de oorspronkelijke titel van dit uit het Amerikaans vertaalde boek. Het is een omvangrijk geheel geworden, dat veelal meer in de breedte dan in de diepte gaat. Toch beoogt dit boek geen algemeen leerboek te zijn op het gebied der organisatie, want daarvoor zijn de accenten wel wat te speciaal gelegd en beperkt de stof zich tot het organiseren en het leiding geven. De typische „management”-problematiek dus, waarover reeds menig werk is verschenen en waarover nog vele boeken te verwachten zijn.

Opvallend is dat het eerste deel van het werk geheel is gewijd aan de planning. De inhoud van het begrip „planning” heeft, althans in het bedrijfsleven, een snelle verruiming doorgemaakt. Was planning tot voor kort niet veel meer dan orderplanning, machine- of capaciteitsplanning, waarbij het planbord een bekend hulpmiddel was; tegenwoordig begint de planning bij de doelstelling van de onderneming en is in het gehele bedrijfsgebeuren geïntegreerd.

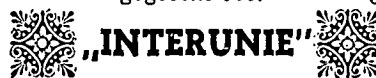
Terecht wordt in het eerste deel van het boek gesteld dat het maken van plannen alleen dan mogelijk is wanneer men zich een doel stelt, iets wat in tal van ondernemingen eigenlijk nog helemaal niet gebeurt. De planning wordt gezien als de eerste fase in het leiding geven, een stelling

ZORGT VOOR
EEN AANTREKKELIJKE
RISICOSPREIDING

Vraag Uw bank of
commissionair nadere
gegevens over

(advertentie)

die wij ook reeds tegenkomen in de dissertatie van Van Maanen ¹⁾, ook al spreekt deze laatste van „voorbereiding”. De trias politica, die Montesquieu voor het overheidsbeheer bedacht, vindt zijn neerslag evenzeer in het beheer van de onderneming. Sprak Van Maanen van voorbereiding, uitvoering en controle (wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht), zo spreekt Newman van planning, organisatie, verwerven van middelen, dirigeren en actiebeheersing, waarna de kringloop van het leidinggeven wordt gesloten. Men zou de planning en de organisatie (althans het organiseren van de organisatie) als wetgevend kunnen zien, de tot stand gebrachte organisatie, het verwerven van de middelen en het dirigeren als de uitvoerende macht en de actiebeheersing (waaronder controle, correctieve acties, budgettering enz.) als de rechtsprekende of beoordelende macht.

Zoals reeds aangeduid, handelt het tweede deel van het boek over de organisatie. Daarbij worden vraagstukken aangeroerd als de afdelingsvorming, het gebruik van hulpdiensten, de verhouding lijn-staf, centralisatie of decentralisatie, het gebruik van commissies, de topleiding, de spanwijdte van het gezag en de organisatiestructuur. Wij tekenen daarbij aan dat het boek betrekking heeft op Amerikaanse toestanden. Dit komt onder andere tot uiting in een analyse van de functie van de hoogste leiding van de onderneming. Hoewel een raad van commissarissen in Nederland heel iets anders is dan een „board of directors” in de Verenigde Staten, is het toch merkwaardig te constateren dat deze colleges naar elkaar toe groeien.

Betrekkelijk bescheiden is het derde deel van het boek, handelend over het leidinggevende personeel. Niet alleen het aantal leidinggevende functionarissen in een organisatie en de selectie en beoordeling van het hogere personeel worden hier besproken, maar ook hun salariering. Over dit laatste onderwerp is onlangs in de organisatie-literatuur heel wat te doen geweest en het is aardig te weten dat ook Newman de opbouw van een gezonde en evenwichtige salarisstructuur in de onderneming voorstaat.

Het vierde deel van het boek gaat over het dirigeren en het coördineren. Onder dirigeren verstaat Newman het leidinggeven, maar dan toegespitst op de dagelijkse verhouding tussen chef en direct ondergeschikten. Hierbij hebben de vertalers van het boek moeilijkheden ontmoet met het Amerikaanse woordgebruik, hetgeen ook blijkt

¹⁾ Dr. R. van Maanen: Hoofdlijnen der Industriële Organisatieleer. Alphen aan den Rijn 1958, blz. 24 e.v.

uit een erratum voor de titel van dit deel. Oorspronkelijk hebben zij de titel „supervision” vertaald door het Ielijke Nederlandse woord „leidinggeving”, doch later zijn zij daarop teruggekomen en spreken liever van „dirigeren”. Indien zij de kringloop van het organisatieproces van Van Maanen voor ogen zouden hebben gehad, zouden zij zonder bezwaar van „uitvoering” hebben kunnen spreken.

In het laatste deel van het werk wordt geschreven over de beheersing en de controle van de processen die zich in de onderneming afspelen. De vertalers hebben hier hun toevlucht genomen tot het Nederlandse woord „actiebeheersing”. Hoewel „control” meer betekent dan het Nederlandse controleren, zouden wij toch in dit verband van „controle” willen spreken. Immers, de lezer van het boek zal begrijpen dat hier niet alleen wordt bedoeld de controle in de engere zin van het woord, maar ook bijv. het nemen van correctieve maatregelen, indien de uitvoering afwijkt van het vroeger opgestelde plan.

Wat wij in dit boek hebben gemist, is een zekere mate van puntigheid in de behandeling van de stof, waardoor het geheel minder wijdlopig zou hebben aangedaan. De vertalers, Drs. J. G. Appelboom en H. W. Odijk, hebben kennelijk met de materie geworsteld en het is hun niet kwalijk te nemen dat zij zo nu en dan misgrepen hebben gedaan. Hier en daar hebben de vertalers verklaringen moeten inlassen om hun Nederlandse woordgebruik te rechtvaardigen, iets wat zeker eerlijk is, doch niet overall even verhelderend werkt. Te loven is dat zij, behalve de Amerikaanse literatuurverwijzingen, ook een aantal goede Nederlandse publikaties hebben genoemd, die over de in de verschillende hoofdstukken genoemde onderwerpen handelen.

Den Haag.

P. VAN ZUUREN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Dank zij de storting ten bedrage van f. 170,6 mln. op de toegewezen schatkistbiljetten, een beperkte afgifte van papier over de toonbank en een wat gunstiger beloop van lopende inkomsten en uitgaven, kon het saldo van het Rijk op 8 mei wederom tot f. 310 mln. stijgen. De tender van 10 mei heeft f. 127 mln. opgeleverd (f. 107 mln. 12- en f. 20 mln. 3-maands papier). Hoewel de kassaldi der banken nog ruim boven de verplichte reserve lagen, moest de Agent een kleine discontostijging voor het 12-maands papier, nl. tot 1¼ pCt., accepteren.

Inmiddels is het Rijk druk doende buitenlandse schuld af te lossen. In januari werd f. 207 mln. afgelost op de voormalige E.B.U.-schuld aan Duitsland, 1 april volgde de destijds in Zwitserland opgenomen staatslening 1950 van Zw.fr. 50 mln. (f. 43,45 mln.) en 30 april de lening Export-Importbank II (\$ 16,6 mln. = f. 63,3 mln.) en die van de War Assets Administration van ca. \$ 91.000 (= f. 345.000). Intussen is ook de aangekondigde aflossing van de E.C.A.-lening 1950 ad \$ 3,7 mln. (f. 14,1 mln.) en de M.S.A.-lening van \$ 15,9 mln. (f. 60,4 mln.) gerealiseerd. In totaal is in 1961 tot nu toe f. 388,5 mln., grotendeels vervroegd, afgelost.

Voor een belangrijk deel heeft de aflossing plaats gevonden uit het liquiditeitsoverschot, dat in 1960 ontstond

en dat voor een deel, naar schatting f. 300 mln., zijn neerslag had gevonden in een valutategoed bij De Nederlandsche Bank. Monetair betekent dit, dat de drainering van de geldmarkt in het vorige jaar reeds heeft plaats gehad, nl. in de vorm van een accumulatie van de verschillende saldi van de Staat bij De Nederlandsche Bank. De feitelijke aflossingen, voor zover uit deze saldi geput, hebben thans geen gevolgen voor de markt. Wel is een belangrijk stuk liquiditeit van het Rijk thans definitief verdwenen. Lopende uitgaven en aflossingen moeten verder uit lopende inkomsten resp. plaatsing van vlottende of vaste schuld worden gefinancierd.

Kapitaalmarkt.

De hierboven besproken aflossingen zijn uit de aard der zaak kapitaalmarkttransacties. Omdat de schuldeisers niet-ingezetenen zijn, wordt de binnenlandse kapitaalmarkt niet rechtstreeks beïnvloed. De aflossingen vergen vanzelfsprekend buitenlandse valuta, zodat zij als een niet-onbelangrijke post zullen verschijnen op de kapitaalrekening van de betalingsbalans waar zij een tegenwicht vormen tegen de kapitaalimport uit hoofde van effectenverkoppen.

De besparingen in ons land blijven onveranderd hoog. De cijfers van het eerste kwartaal 1961 brengen aan het licht, dat R.P.S., algemene spaarbanken en boerenleenbanken een positief spaarverschil hebben behaald van f. 314 mln. Ter vergelijking diene, dat het eerste halfjaar 1960 f. 405 mln. en het tweede halfjaar van hetzelfde jaar f. 437 mln. opleverde. Het spaartegoed van de drie categorieën spaarbanken heeft door de vooruitgang in de eerste drie maanden van het lopende jaar, overigens zonder festiviteiten, de f. 10 mrd. overschreden!

Vermeldenswaard is voorts de geboorte van een instituut voor kredietrisicoverzekering bij de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, waardoor de basis voor de voorschotverlening is versterkt.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	4 mei 1961	12 mei 1961
Algemeen	395	473	465
Intern. concerns	564	661	648
Industrie	329	430	425
Scheepvaart	176	196	198
Banken	220	241	244
Handel enz.	149	183	180

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	29 dec. 1960	4 mei 1961	12 mei 1961
Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 151,10	f. 150
Philips G.B.	1.183 ³ / ₄	1.177 ¹ / ₂	1.136
Unilever	785	876	872 ¹ / ₂
Hoogovens, n.r.c.	789	1.132	1.120
A.K.U.	486 ¹ / ₂	502	503 ³ / ₄
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035	1.400	1.435
Zwanenberg-Organon	870	1.170	1.151 ¹ / ₂
Rotterd. Droogdok	467	570	577
Robeco	f. 237	f. 255	f. 253,50
Amsterd. Bank	392	395	397

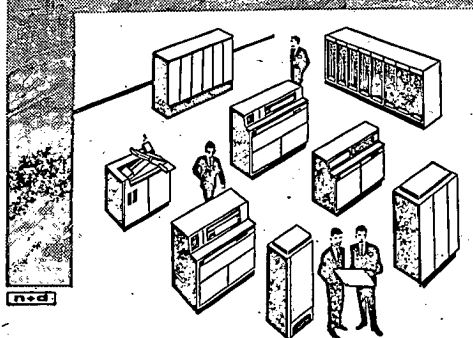
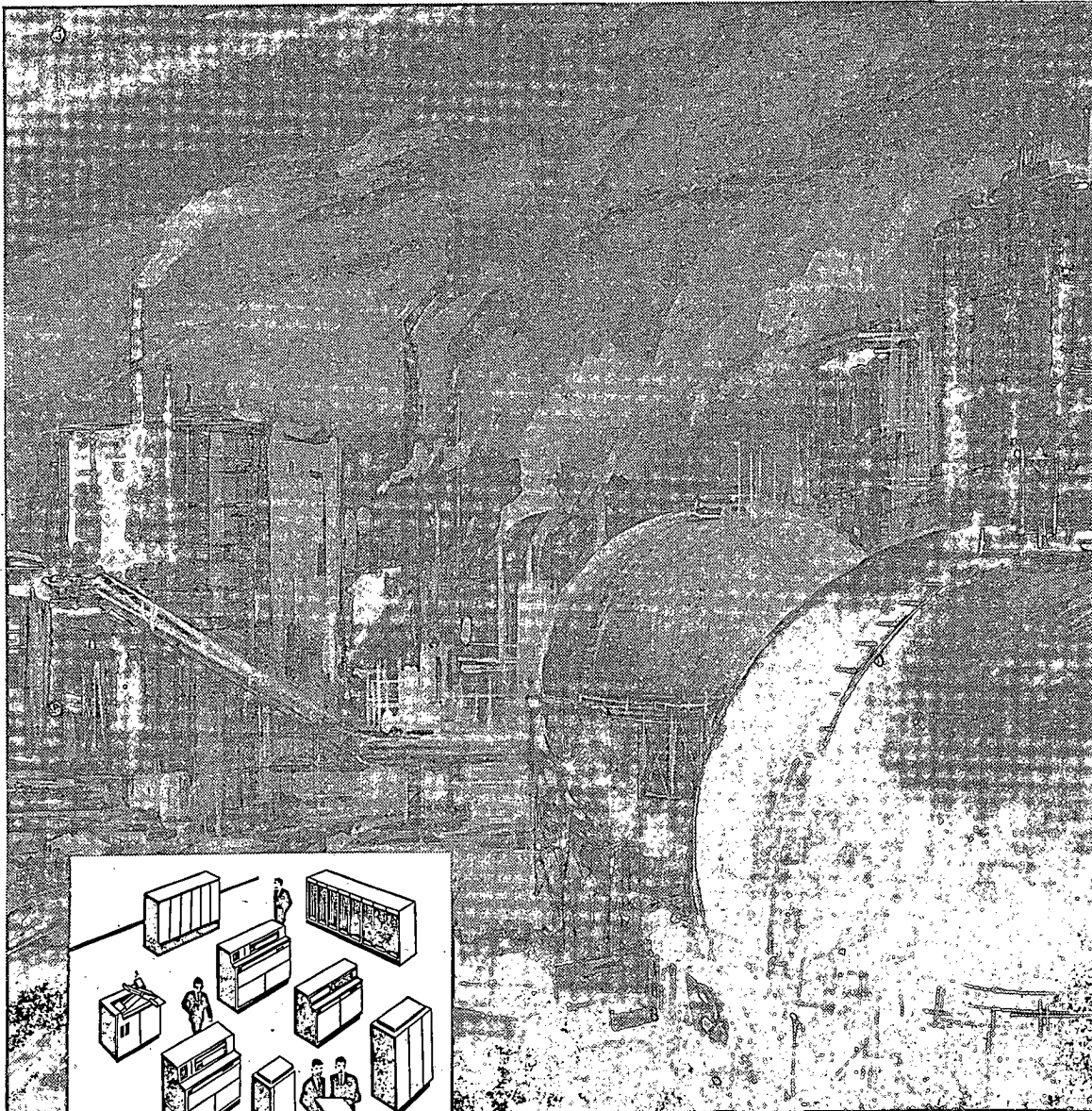
New York.			
Dow Jones Industrials	616	692	688

Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,20	3,91	3,88
Aand.: internationalen a)	2,80	2,55	
lokale a)	3,38	3,12	
Disconto driemaands schatkistpapier	1,50	³ / ₄ 1 ¹³ / ₁₆	³ / ₁₆ 7 ¹ / ₈

a) Bron: Veertiendaags beursverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

Bull vooraan in 'n nieuwe wereld.

BULL: óók voor de automatisering van kleine en middelgrote bedrijven! De BULL SERIE 300 maakt klein beginnen mogelijk! De functies: lezen, programmeren, rekenen, afdrucken en ponsen kunnen zonder enige moeite worden uitgebreid. Zo groeit de BULL SERIE 300 met Uw bedrijf; zó kunt U door geleidelijke aanpassing komen tot een integraal informatieverwerkend systeem!

Chemische industrie... de slagader der vooruitgang! Operational research en dataprocesing vereenvoudigen en leiden gecompliceerde productieprocessen. Elektronische apparatuur stelt de mens in staat tot wetenschappelijk verantwoord beheer. Vindingen, vandaag nog bruisend in reageerbuizen, nog slechts een droge mathematische formule, zijn morgen reeds nieuwe heilzame geneesmiddelen, sterker plastics, krachtiger brandstoffen. Snelle feilloze verwerking van ontelbare productie-gegevens doet de polsslag van deze tijd krachtiger kloppen... Bull verricht ook hier zijn onmisbare taak!

Administratie- en Statistiekmachine Mij., N.V.
Vlieguitstraat 26, Amsterdam-W. - Tel. (020) 18 65 55

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Bestuur Nederlandse nationale organisatie, actie
voerende voor internationale hulpverleningsdoel-
einden, vraagt

ALGEMEEN DIRECTEUR

★

Gezocht wordt leidinggevende persoonlijk-
heid met organisatorische kwaliteiten, die
in staat is zelfstandig actieplannen te
ontwerpen en uit te voeren en contacten
te leggen en te onderhouden met maat-
schappelijke organisaties en met publici-
teitsmedia.

★

Brieven onder no. E.-S.B. 29-1, postbus 42, Schiedam.

Zoekt u betrouwbare en energieke kracht

voor fin.-economische afdeling of secretariaat,
of als assistent van de Directie?

Goed organisator, 34 jaar, representatief, bereisd,
doorzettingsvermogen, middelbare opleiding, wil gaarne
met u in contact treden; liefst Rotterdam of omgeving.
Eventueel spoedig beschikbaar.

Brieven onder no. E.-S.B. 20-1, Postbus 42, Schiedam.

Leeft met Uw tijd mee!

Leest de „E.-S.B.”

NMB-BELEGINGSBOEKJES

vormen voor de zakenman én
voor de particulier een goede
en veilige belegging van (tijde-
lijk) vrijkomende middelen.

PERSOONLIJKE LENINGEN

daarentegen bieden een goede
mogelijkheid gelden te verkrij-
gen welke nodig zijn voor aan-
schaffingen in de particuliere
sfeer.

Vraagt Inlichtingen bij een van de
148 vestigingen in Nederland
van de

**NEDERLANDSCHE
MIDDENSTANDSBANK N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Herengracht 580

Mb 34

Efficiency

bespoedigt uw contacten met gegadigden.

Indien uw telefoonnummer in uw annonce moet
worden opgenomen, vermeld dan tevens het **NETNUMMER**

BREEDBAND IJMUIDEN

De Breedband N.V. te IJmuiden vraagt voor haar afdeling Administratieve Organisatie:

a. een zelfstandig medewerker

wiens taak het inventariseren en analyseren van de bestaande administratieve werkmethode zal omvatten, alsmede het ontwerpen van werkprogramma's voor een elektronisch informatieverwerkend systeem;

b. een medewerker

wiens taak aanvankelijk zal bestaan uit het assisteren bij de onder a. genoemde werkzaamheden en na enige tijd het zelfstandig uitvoeren van deze werkzaamheden.

Eisen voor a:

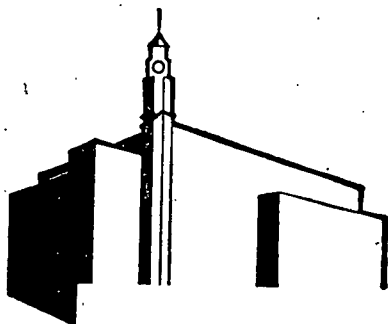
H.B.S.- of gelijkwaardige opleiding,
S.P.D., diploma M.O.-Boekhouden of Handelswetenschappen,
leeftijd 25 - 35 jaar.

Eisen voor b:

H.B.S.- of gelijkwaardige opleiding,
diploma M.B.A. en studerend voor S.P.D. of M.O.-Boekhouden,
leeftijd 22 - 25 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met beschrijving van opleiding en levensloop worden, vergezeld van een recente pasfoto en onder vermelding van ons nummer ESB 644, ingewacht bij de afdeling Personeelszaken Beambten.

In het algemeen is het voor deze functies noodzakelijk aanleg te hebben voor het oplossen van administratieve en statistische problemen.

Geconsolideerde maandstaat per 30 april 1961

In miljoenen guldens

	jaar geleden 1961	30 apr. 1961		jaar geleden 1961	30 apr. 1961
Debet			Credit		
Kas, kassiers en daggeldleningen	144	257	Kapitaal	90	90
Ned. schatkistpapier	539	491	Reservefonds	54	59
Ander overheidspapier	154	45	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962 en Leningen Maatschappij voor Middellang		
Wissels	179	43	Crediet	78	96
Bankiers in binnen- en buitenland	344	367	Deposito's op termijn	599	657
Effecten en Syndicaten	37	87	Crediteuren	1438	1607
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	89	115	Geaccepteerde wissels	42	36
Debiteuren	868	1174	Overlopende saldi en andere rekeningen	72	70
Deelnemingen (incl. voorschotten)	19	36			
Gebouwen, safe-inrichtingen en inventarissen	P.M.	P.M.			
	2373	2615		2373	2615

AMSTERDAMSCH E BANK